

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

21 ste eeuw : wordt geestelijke verzorging onderdeel van de eerste lijn? :
onderzoek naar de behoefte aan geestelijke verzorging onder eerstelijns gezondheidswerkers in de deelgemeente Kralingen-Crooswijk te Rotterdam / Vreugdenhil, L.; Ottevanger, L.
Rotterdam, Hogeschool Rotterdam en Omstreken, 2009

Taal: Nederlands

Trefwoorden: geestelijke verzorging, eerstelijnszorg, beleid, financiering, onderzoek

Samenvatting: Onderzoek naar de behoefte aan geestelijke verzorging onder eerstelijns gezondheidswerkers in de deelgemeente Kralingen-Crooswijk te Rotterdam.

A systematic review of spirituality and dementia in LTC / Keast, Kevin; Leskovar, Christine; Brohm, Rena
2010

Taal: Engels

Trefwoorden: dementiezorg, langdurige zorg, spiritualiteit, zingeving, religieuze beleving, beleid, reviews
Samenvatting: A systematic review was conducted to document all articles addressing spirituality among residents with dementia in long-term care (LTC) facilities. Three major themes emerged: (1) the spiritual needs identified included preserving a sense of purpose, fostering meaningful connections with the surrounding world, and retaining a relationship with God; (2) effective strategies for assessing individual spiritual needs were identified (eg, 2-level method); and (3) clinical guidelines suggested the use of formal religious interventions (eg, prayer, spiritual reminiscence). These strategies increased recall ability and mood, and decreased agitation. This article is the first review on spirituality and dementia to focus strictly on LTC residents. The lack of methodologically rigorous studies underlines the need for future research. This review reveals the importance of policies and programs of Homes for the Aged to increase awareness of the spiritual needs of residents with dementia.

Aandacht voor de vierde dimensie : goede geestelijke zorg voor patiënten in de laatste levensfase en hun naasten in Westfriesland : visiedocument /
, Netwerk Palliatieve Zorg West-Friesland, 2009

Trefwoorden: palliatieve zorg, spiritualiteit, zorg, beleid, financiën

Samenvatting: In dit visiedocument over spirituele zorg in de palliatieve zorg wordt een visie weergegeven op: Het belang van geestelijke zorg voor patiënten in de laatste levensfase; de rol die de verschillende disciplines kunnen vervullen in het omgaan met zingevingsvragen; de organisatie van geestelijke zorg in de regio. Tevens worden knelpunten geformuleerd met betrekking tot de geestelijke zorg in deze regio en aangegeven in welke richting West-Friesland zoekt naar oplossingen. Het document op geestelijke zorg is geschreven door de werkgroep Geestelijke zorg van het netwerk palliatieve zorg en wordt gedragen door een groot aantal geestelijk verzorgers, pastores, predikanten en overige betrokkenen in de regio West-Friesland. Het document vormt de basis voor het opzetten van een Centrum voor Levensvragen West-Friesland.

Aandacht voor levensvragen op de agenda : handreiking voor cliëntenraden om bij te dragen aan goede geestelijke zorg / Cuijpers, Mariëlle; Vermaas, Marije
Utrecht, Vilans / Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen, 2010

Taal: Nederlands

Trefwoorden: levensvragen, cliëntenraden, geestelijke gezondheidszorg, zorgkwaliteit, ouderen

Samenvatting: Deze handreiking voor cliëntenraden in de ouderenzorg gaat over het belang van aandacht voor levensvragen in de zorg en over wat goede geestelijke zorg voor cliënten betekent. Cliëntenraden die willen bijdragen aan goede geestelijke zorg vinden in deze brochure uitgebreide informatie over het onderwerp en praktische tips.

Annotatie: De handreiking is geproduceerd door het Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen in samenwerking met LOC Zeggenschap in zorg en met dank aan het Humanistisch Verbond en Reliëf.

Aandacht voor spiritualiteit : een bijdrage aan gezondheid! / Leeuwen, René van
ca. 2008

Taal: Nederlands

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

Trefwoorden: gezondheidszorg, gezondheid, spiritualiteit

Samenvatting: Goede zorg is zorg voor heel de mens en dus ook zorg voor diens spiritualiteit. Spiritualiteit heeft invloed op de gezondheid en het welzijn van patiënten. Of anders gezegd: bij gezondheid is spiritualiteit ook een determinant.

Achtergronddocument bij "Palliatieve zorg aan mensen met een niet-westerse achtergrond : achtergronden en methodische verantwoording / Mistiaen, P.; Francke, A.L.; Graaff, F.M. de; ... [et al.]

Utrecht, NIVEL, 2011

ISBN: 9789461220998

Taal: Nederlands

Trefwoorden: palliatieve zorg, niet-westerse allochtonen, etnische diversiteit

Samenvatting: Het doel van dit achtergronddocument is het verantwoorden en beschrijven van de onderzoeksfases die doorlopen zijn om te kunnen komen tot de praktische handleiding.

Age differences in spirituality, mystical experiences and wisdom / Le, Thao N.

2008

Taal: Engels

Trefwoorden: ouderen, spiritualiteit, religieuze beleving, leeftijd, cultuur, normen en waarden

Samenvatting: Although philosophical and contemplative traditions suggest that religiousness and spirituality are associated with wisdom, few empirical studies have examined the relationship. This paper investigates the associations between spirituality and mystical experiences and two types of wisdom: practical wisdom, primarily the ability to understand and resolve difficult life dilemmas and transcendent wisdom, which goes beyond personal self-interests, biases and perceptions, and involves the ability to see things or others as they are directly.

Alle machtig tachtig! / Putte, Eveline van de

2008

Taal: Nederlands

Trefwoorden: films, levensvragen, ouderen, verzorgenden, films, algemeen

Samenvatting: De tvserie Alle machtig tachtig! (externe link) bestaat uit een serie portretten. Sterke tachtigers vertellen hun levensverhaal.

De serie is gebaseerd op het gelijknamige boek van Eveline van de Putte.

Annotatie: Portal voor alle uitzendingen.

Als je niet meer beter wordt /

[S.l.], Second Chance Foundation, [2009]

Taal: Nederlands

Trefwoorden: overlijden, terminale patiënten, terminale zorg, zingeving, keuzes, documentaires, artsen, verpleegkundigen, films, algemeen

Samenvatting: Het videoproject 'Als je niet meer beter wordt...' wil ervaringen en dilemma's in de laatste levensfase zichtbaar en bespreekbaar maken. Dit kan helpen bij het maken van eigen keuzes, het ervaren van minder eenzaamheid en het vinden van zingeving om het leven zo goed mogelijk af te sluiten. Huisartsen, oncologisch verpleegkundigen, maatschappelijk werkers e.a. kunnen 'hun' patiënten of cliënten begeleiden bij het (selectief) bekijken van deze video's.

In vervolg op "Als je niet meer beter wordt", is onlangs de film "Gewoon dood, de zorg voor ongeneeslijk zieken thuis" gereed gekomen. Deze film is in eerste instantie bedoeld voor het publiek om de mogelijkheden van palliatieve zorg in de thuissituatie te verhelderen. De dvd is zeker bruikbaar bij de begeleiding van patiënten en naasten. De film is ook geschikt voor gebruik in opleidingssituaties. U kunt de film bekijken op <http://www.gewoondood.nl>.

An exploration of the happiness-enhancing activities engaged in by older adults / Henricksen, Annette; Stephens, Christine

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: ouderen, geluk, welbevinden, zingeving, activiteiten

Samenvatting: Although happiness has been found to relate to positive outcomes across a number of areas, there has been little research conducted on how to increase and sustain it. Intentional happiness-enhancing activities have been identified as a promising avenue of inquiry, but again this area is under-researched, particularly in relation to older adults.

Begeleide intervisie levensvragen en ouderen : werkboek voor begeleiders : aandacht voor levensvragen hoort bij een goede kwaliteit van welzijn en zorg voor ouderen / Huizing, Wout;

Begemann, Christien; ... [et al.]

Utrecht, Vilans / Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen, 2009

Taal: Nederlands

Trefwoorden: intervisie, verzorgenden, ouderenadviseurs, medewerkers, steunpunten mantelzorg, vrijwilligerscoördinatoren, verpleegkundigen, geestelijk verzorgers, werkboeken, algemeen

Samenvatting: Het werkboek beschrijft een intervisiemethode voor beroepskrachten in zorg en welzijn, waarbij de begeleiding in handen is van een geestelijk verzorger. Doel van de begeleide intervisie is het leren herkennen en erkennen van levensvragen en hoe hiermee om te gaan. Het werkboek werkt acht thema's uit waaruit de geestelijk verzorger een keuze kan maken: introductie intervisie en kennismaking; waarden en normen; levensverhaal en levensbalans; de betekenis van relaties; lijden, verlies en afhankelijkheid; afscheid en verlies, dood en rouw; schuld en schaamte; de betekenis van rituelen. Voor ieder thema is een opzet voor een bijeenkomst van 2,5 uur beschreven. Voor de deelnemers is een instructieboek ontwikkeld.

Beleving door en ondersteuning van mensen met een (zeer) ernstige verstandelijke handicap ten aanzien van hun eindigheid / Maaskant, Marian; Meeusen-van de Kerkhof, Rianne; Bommel, Hanneke van; ... [et al.]

2008

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ernstig verstandelijk gehandicapten, overlijden, rouwverwerking, ondersteuning

Samenvatting: De praktijk vraagt naar meer kennis op het gebied van het ervaren van de dood door mensen met een (zeer) ernstige verstandelijke handicap en de ondersteuning die zij daarbij nodig hebben. In deze bijdrage wordt specifiek aandacht gegeven aan deze doelgroep: op welke manier ervaren zij hun eigen eindigheid en hoe kan hun rouw daarbij plaats vinden. Ook worden manieren aangereikt om signalen in hun gedrag te herkennen en worden adviezen voor ondersteuning gegeven.

Beslisboom bij levensbeschouwelijke vragen / Kloppers, Irene; Schutte, Margreet

[S.l.], [s.n.], 2007

Taal: Nederlands

Trefwoorden: levensbeschouwingen, verpleegkundigen, algemeen, beslisbomen

Samenvatting: Een hulpmiddel bij het bepalen of patiënten levensbeschouwelijke, psychische of maatschappelijke problemen hebben. De beslisboom helpt nood te herkennen en daarbij te beslissen welke interventie gepleegd kan worden of door te verwijzen naar de juiste discipline (in een ziekenhuis). Twee HBO-V studenten (Irene Kloppers en Margreet Schutte) hebben in het UMC Groningen deze beslisboom ontwikkeld en geïmplementeerd.

Annotatie: Hierover is gepubliceerd in: Nursing juli/aug. nr. 2007

Bij Şefkat voelt de cliënt zich thuis en begrepen / Özkanli, Deniz

2011

Taal: Nederlands

Trefwoorden: verzorgingshuizen, allochtone ouderen, cultuur

Samenvatting: In de Turkse en Marokkaanse cultuur zorgt de familie voor ouderen. Wordt dit te zwaar, dan voelen zij zich vaak schuldig. Het specifieke zorgaanbod in zorghuis Şefkat neemt de meeste van die

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

schuldgevoelens rond een verhuizing weg. Initiatiefnemer Deniz Özkanli vertelt hoe en waarom Şefkat is opgericht.

Bordspel levenskunst / Eijck, Ria; Broekma, Tootje; Nuesink, Ada (ontw.)

Amsterdam, COSBO, 2006

Taal: Nederlands

Trefwoorden: kwaliteit van leven, preventie, activiteitenbegeleiders, ouderen, sociaal-cultureel werkers, vrijwilligers, spel, algemeen

Samenvatting: Een gezelschapsspel dat dient als een hulpmiddel voor gespreksleiders in het ouderenwerk. Tijdens het spel raken (aankomend) senioren met elkaar in gesprek over hoe ze het ouder worden voor zich zien en over welke mogelijkheden en kansen er zijn. In het bordspel komen vijf onderwerpen aan de orde: Zelf-portret, De verbeelding, Kunstuitleen, De recensie en Beeldenstorm. Het spel komt voort uit het COSBO-project Systematische preventie (2001 - 2006). Het Trimbosinstituut, landelijk kennisinstituut voor geestelijke gezondheidszorg en Cosbo-Amsterdam, ouderenbond ontwikkelden het spel.

Annotatie: Bordspel

Brochures levensbeschouwingen /

[2003?]

Taal: Nederlands

Trefwoorden: levensbeschouwingen, religie, diversiteit, antroposofie, verzorgenden, verpleegkundigen, activiteitenbegeleiders, kennisoverdracht, leerboeken, algemeen

Samenvatting: Informatiebrochures waarin van verschillende levensbeschouwingen onder meer de ontstaansgeschiedenis, rituelen, ziekte en rouwverwerking, beknopt zijn weergegeven. De informatie helpt om de visie en gewoonten van cliënten te respecteren.

Brochures zijn via website van LIZW te bestellen: <http://www.lizw.nl>

Care in the last months of life : end-of-life care registration in the Netherlands by a network of general practitioners / Arbarshi, Eburn Adedoyin Bamidele

Maastricht, Datawyse Universitaire Pers, 2011

ISBN: 9789461590473

Taal: Engels

Trefwoorden: stervensbegeleiding, palliatieve zorg, levenseinde, huisartsen, onderzoek, proefschriften

Samenvatting: Via een representatief huisartsennetwerk zijn gegevens verzameld over plaats van overlijden, aard en doel van de zorg en wensen en problemen van patiënten van wie het overlijden verwacht en niet plotseling was. Epidemioloog, gezondheidswetenschapper en pastor Eburn Abarshi 45 jr. wijdt er haar promotieonderzoek aan en komt op basis van haar research tot de conclusie dat wenselijke levenseindeuitkomsten waarschijnlijk zouden zijn als huisartsen de stervensfase systematisch zouden herkennen. De diagnose kanker, een hoge opleiding en de afwezigheid van dementie zijn gerelateerd aan het bespreken van onderwerpen als diagnose, ongeneeslijkheid, levensverwachting, mogelijke complicaties en problemen, opties voor palliatieve zorg en ervaren ziektelast. Bij 46 % van de patiënten is de huisarts zich niet bewust van de gewenste plaats van overlijden en zij werden ook vaker naar het ziekenhuis verplaatst. Het tijdig herkennen van de stervensfase is nodig om het aantal verplaatsingen aan het levenseinde zo veel mogelijk te beperken. Bij vergelijking van zorg in de laatste drie maanden tussen Nederland en België blijken in België vaker palliatieve zorgdiensten te worden ingezet.

Annotatie: Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam. - Met samenvatting in het Engels en Nederlands.

Care of the older person : a Buddhist perspective / Wilkins, Amy; Mailoo, Venthan J.

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: ouderenzorg, spiritualiteit, cultuur, boeddhisme

Samenvatting: Wilkins and Mailoo discuss the spiritual and cultural needs of Buddhist older people.

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

Care of the older person : a Jehovah's Witness perspective / Smith,

Alexandra

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: ouderenzorg, religie, religieuze bewegingen

Samenvatting: This article provides an insight into the cultural and religious issues that should be considered when planning care provision for elderly Jehovah's Witnesses.

Competenties voor het bieden van spirituele zorg aan patiënten in de palliatieve fase en hun naasten : een eerste inventarisatie en aanzet tot discussie / Kuin, Annemieke

[S.l.], Agora, 2009

Taal: Nederlands

Trefwoorden: competenties, palliatieve zorg, levensvragen, zingeving, spiritualiteit, zorg, zorgverleners, vrijwilligers

Samenvatting: Het rapport inventariseert visies van deskundigen over competenties die verschillende zorgverleners nodig hebben om goede spirituele zorg te kunnen verlenen. Het gaat hierbij om: artsen, verpleegkundigen en verzorgenden, psychosociale zorgverleners zoals psychologen en maatschappelijk werkers, fysiotherapeuten, diëtisten, alfahulpen, vrijwilligers etc.. Het rapport dient als discussiestuk om tot overeenstemming te komen over verdere initiatieven en deskundigheidsbevordering op het gebied van spirituele zorg.

Annotatie: Dit project is uitgevoerd in opdracht van Agora, het landelijkondersteuningspunt palliatieve zorg. Het is gefinancierd met subsidie van het ministerie van VWS.

De kracht van het verhaal : evaluatie van het project verhalen in wijk en dorp 2006-2009 / Blijdorp, Anita; Sprong, Bibi van der; Bakker, Marianne; Oud, Marjolijn

Purmerend, PRIMO nh, 2010

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ouderen, levensverhalen, vertellen, zingeving, sociale netwerken, methoden

Samenvatting: Ouderen aanspreken op hun kracht. Levenservaring inzetten door ouderen te vragen over hun ervaringen te vertellen in een groep. Het uitwisselen van levensverhalen draagt bij aan persoonlijke zingeving en aan het vermogen van ouderen om contact te (blijven) houden met buurt- en dorpsgenoten. Begeleiding door vakkundige mensen is de sleutel voor succesvolle verhalengroepen en vertelkringen. Het rapport geeft inzage in de methodiek, in de verspreiding van de verhalengroepen over Noord-Holland, en de voorwaarden om verhalenprojecten te organiseren en te verankeren in het reguliere aanbod aan ouderen.

De Kunst van het ouder worden : een praktisch en inspirerend hulpmiddel bij het werken met het Zorgleefplan / Brink, Patricia van den; Uden, Merel van; Jagt, Gerrit

Utrecht, Sting, 2009

Taal: Nederlands

Trefwoorden: verzorgingshuiszorg, verpleeghuiszorg, levensverhalen, levensvragen, zorgplannen, familieparticipatie, brochures

Samenvatting: De Kunst van het ouder worden helpt verzorgenden om oog te krijgen voor wie de cliënt is. De brochure beschrijft hoe aandacht voor levensverhalen van bewoners in de dagelijkse zorg kan bijdragen tot het welzijn van de bewoner en het werkplezier van medewerkers.

'De mens is meer dan zijn lichaam' : gesprek met geestelijk verzorger Coosje Verkerk / Hollander, Loes den

2007

Taal: Nederlands

Trefwoorden: dementerenden, verpleeghuisbewoners, zingeving, geestelijke verzorging

Samenvatting: Wat kan geestelijke verzorging betekenen in de zorg aan mensen met dementie? Loes den Hollander vroeg het Coosje Verkerk, hoofd Geestelijke Verzorging bij Stichting Tabitha te Amsterdam. 'In

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

een verpleeg- of verzorgingshuis wonen mensen die zich in de laatste fase van hun leven bevinden en daar kun je regelmatig een hulpvraag verwachten die te maken heeft met de afronding van het leven'.

De onverslijtbare mantel : zingeving in de mantelzorg / Rijkers, Corrie

Amsterdam, Protestantse Diaconie Amsterdam, 2007

ISBN: 9789099600766

Taal: Nederlands

Trefwoorden: mantelzorg, spiritualiteit, religie, zingeving, levensbeschouwingen, ouderen, trainers, mantelzorgers, handboeken, kennisoverdracht

Samenvatting: Een boek dat de praktische, gevoelsmatige en spirituele kant van mantelzorg beschrijft, gebaseerd op bronnen uit de Christelijke traditie. De publicatie bevat eveneens een beschrijving van de door Rijkers ontwikkelde cursus voor mantelzorgers 'Zin geven aan zorg verlenen'. Op 30 maart 2007 is een symposium over het boek gehouden.

De Senectute : ethiek en kwetsbaarheid / Hertogh, C.M.P.M.

[S.l.], [s.n.], 2010

ISBN: 9789053830031

Taal: Nederlands

Trefwoorden: kwetsbare ouderen, ethiek, eigen regie, zelfredzaamheid, oraties

Samenvatting: In zijn oratie: 'De Senectute: ethiek en kwetsbaarheid', schetst Hertogh onder meer hoe de gangbare ethiek met haar focus op autonome zelfbepaling voorbijgaat aan de kwetsbaarheid die eigen is aan alle menselijk leven. Het perspectief van kwetsbaarheid laat zien dat mensen behalve actief, ook passief zijn en dat zij daarom altijd op zorg van anderen zijn aangewezen. De zorgethiek die Hertogh voorstaat biedt zijns inziens een passender oriëntatiepunt dan een op autonomie gebaseerde ethiek.

Zowel voor de zorg aan kwetsbare ouderen, als voor ons allen als ouder wordende mensen.

Annotatie: Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Ethiek van de zorg voor kwetsbare ouderen aan de Faculteit der Geneeskunde van de Vrije Universiteit / VU Medisch Centrum op 31 maart 2010

'De verhalen die we leven' : een cursus voor 55-plussers met depressieve klachten en angstgevoelens

/ Korte, Jozanneke; Bohlmeijer, Ernst

2010

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ouderen, depressies, angst, interventies, levensverhalen, herinneringen

Samenvatting: Herinneringen ophalen aan het eigen leven is voor ouderen een heel vanzelfsprekende bezigheid. Hier ligt dan ook het aanknopingspunt voor de cursus 'De verhalen die we leven', een laagdrempelige interventie voor mensen van 55 jaar en ouder die met een depressie en met angstklachten kampen. De eerste ervaringen zijn veelbelovend.

De versluierde werkelijkheid : humanistisch raadswerk in de psychogeriatric met behulp van beeldende kunst / Bieman- Smithuis, Mariëtte den

[S.l.], [s.n.], 2006

Trefwoorden: dementerenden, beeldende kunst, zingeving, levensvragen, begeleiding, geestelijke verzorging, humanistisch

Samenvatting: 'Beeldende kunst kan bij mensen die lijden aan dementie de ingang vormen tot een gesprek over het bestaan, het eigen leven, de eigen levenservaringen! Met beeldende kunst is het heel goed mogelijk aan te komen bij 'hun werkelijkheid' (het eigen leven, het eigen levensverhaal) om daarmee aan te komen bij zinervaringen. Aan de basis van die zinervaring ligt het verlangen 'mens te zijn onder de mensen, en als mens met zijn specifieke levensgeschiedenis erkend, gehoord en gezien te willen worden'. Wordt aan dit verlangen gehoor gegeven, dan kan die ervaring van zin zich tonen in een gevoel van welzijn. Een grondhouding van 'verbinding maken' vanuit respect en aandacht voor die unieke mens is hierbij een belangrijke voorwaarde. Een geestelijk verzorger die vanuit deze grondhouding haar of zijn dementerende gesprekspartners bejegt zal kunnen vertrouwen op de religieuze vragen en verlangens

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

van de deelnemers die - ná de stilte - nog zo verrassend over het voetlicht worden gebracht... Dit is één van de conclusies van Mariëtte den Bieman naar aanleiding van een kwalitatief onderzoek, waarmee ze een methodische bijdrage wil leveren aan Humanistisch geestelijke begeleiding in groepsverband, aan ouderen die lijden aan dementie. Zij hield hiervoor een gesprekskring in een verpleeghuis met acht ouderen die verkeerden in een proces van dementie. Als rode draad in deze gesprekskring gebruikte zij het thema 'Levensloop en levensfasen'; als middel koos zij voor beeldende kunst. De gespreksgroep maakte tevens deel uit van een raadswerk-stage in het verpleeghuis.

Depression in relation to purpose in life among a very old population : a five-year follow-up study / Hedberg, Pia; Gustafson, Yngve; Alèx, Lena; ... [et al.]

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: hoogbejaarden, depressies, zingeving, levensvragen, gender, onderzoek

Samenvatting: Aim of this study was to investigate the relationship between purpose in life and depression and, in a five-year follow-up investigate whether purpose in life, adjusted for different background characteristics, can prevent very old men and women from developing depression.

Digitale leeromgeving ethiek in de zorg / Vries, Dominicus

[2009]

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ethiek, zorgverlening, e-learning, beroepshouding, cursussen, modules, verpleegkundigen, artsen, managers, beleidsmedewerkers

Samenvatting: Deze e-learning module biedt drie cursussen om professionals te helpen zich te verdiepen in ethiek in de zorg. De drie cursussen heten: (1) Ethiek in de zorg; (2) Ethiek, beroepscode en eigen beroepshouding; (3) Gegevens van de zorgvrager: publiek geheim?

Dilemma's van verpleegkundigen en verzorgenden / Struijs, Alies; Vathorst, Suzanne van de Den Haag, Centrum voor ethiek en gezondheid, 2009

Taal: Nederlands

Trefwoorden: zorg, verzorgenden, verpleegkundigen, beroepsuitoefening, ethiek, wetgeving, financiering, taakverdeling

Samenvatting: Het gaat in dit signalement om actuele dilemma's die verpleegkundigen en verzorgenden ervaren in hun dagelijks werk, en die te maken hebben met recente (beleids)veranderingen en actuele ontwikkelingen in de gezondheidszorg, zoals andere wetgeving (Wmo en Zvw), andere financieringsystemen (ZZP's en DBC's), meer publieke verantwoording en verschuivende taken van artsen naar verpleegkundigen en van verpleegkundigen naar verzorgenden.

Dossier 'Geselecteerd: Eenzame zomer' /

, Gezond24.nl, 2009

Taal: Nederlands

Trefwoorden: films, levensvragen, ouderen, verzorgenden, films, algemeen

Samenvatting: Op de videoportal van de Publieke Omroep Gezond24.nl staat een dossier over eenzaamheid onder ouderen. U vindt hier allerlei filmmateriaal over dit thema.

"During my life so much has changed that it looks like a new world to me" : a narrative perspective on migrating in time / Westerhof, Gerben J.

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: ouderen, veroudering, culturele veranderingen, veranderingsprocessen, identiteit, generaties, levensverhalen, zingeving

Samenvatting: Older individuals have witnessed a vast amount of cultural change during their lives. They are therefore living in a culture which differs radically from the one in which they grew up. Building on

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

basic psychological processes of acculturation in migrants, this article develops a narrative theory on the dynamics of identity development in times of cultural change.

Een dag die de moeite waard is : ouderen, zinragen en de rol van vrijwilligers / Lier, Wendy van Utrecht, Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn / NIZW, 2001
ISBN: 9050509312

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ouderen, zingeving, cursusmaterialen, cursussen, kennisoverdracht, vrijwilligers, leerboeken, algemeen

Samenvatting: Een brochure voor vrijwilligers waarin hun mogelijkheden en grenzen om iemand te steunen bij zinragen en zinverlies aan bod komen. De publicatie maakt bij de uitwerking gebruik van citaten en praktijkvoorbeelden en is voorzien van concrete suggesties.

Bij deze brochure is het cursusboek 'Omgaan met zinragen' ontwikkeld, een handleiding voor begeleiders van vrijwilligers in de zorg- en hulpverlening aan ouderen.

Annotatie: Bij deze brochure is het cursusboek 'Omgaan met zinragen' ontwikkeld, een handleiding voor begeleiders van vrijwilligers in de zorg- en hulpverlening aan ouderen.

Eenzaam worstelen met levensvragen : thuiswonende ouderen in geestelijke nood / Rooijen, Maria van 2009

Taal: Nederlands

Trefwoorden: geestelijke verzorging, levensvragen, zingeving, eenzaamheid, depressies, angst, zelfstandig wonen

Samenvatting: Met het klimmen der jaren neemt vaak de behoefte toe om te praten over zinragen. In verpleeg- en verzorgingshuizen is de ondersteuning bij levensvragen redelijk geregeld, maar voor zelfstandig wonende ouderen niet. Eenzaamheid, depressie en angst achter de geraniums.

Elkaar beter leren kennen : handleiding voor het opzetten van gespreksgroepen over levensthema's voor nieuwe bewoners van woon-zorgcentra onder leiding van verzorgenden en welzijnmedewerkers / Mulder, Marcelle

Utrecht, Vilans / Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen, 2010

Taal: Nederlands

Trefwoorden: gespreksgroepen, welbevinden, ouderen, levensverhalen, levensvragen, zorginstellingen, bewoners, teamleiders, verzorgenden, sociaal-cultureel werkers

Samenvatting: Eén van de manieren om concreet een bijdrage te leveren aan het mentaal welbevinden van ouderen in zorginstellingen is het organiseren van gespreksgroepen over levensthema's voor nieuwe cliënten. Door hun recente verhuizing zijn zij immers extra kwetsbaar. In gespreksgroepen over levensthema's raken nieuwe cliënten op een laagdrempelige manier met elkaar en een aantal zorgmedewerkers aan de praat over thema's die er toe doen. Zorg- en welzijnmedewerkers leiden deze groepen. Voor hen is het een gelegenheid om, met ondersteuning van een geestelijk verzorger, te oefenen in het voeren van gesprekken over levensthema's en levensvragen met ouderen. Deze handreiking is een bewerking van een project dat geestelijk verzorger Marcelle Mulder ontwikkelde bij Zorggroep Tellens in Zuid West Friesland.

Er zijn voor de cliënt met al je voelsprietten : omgaan met levensvragen : werkboek voor (leerling)helpenden en -verzorgenden / Vaalburg, Anne Marie

Utrecht, Vilans / Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen, 2011

ISBN: 9789088390920

Taal: Nederlands

Trefwoorden: verpleeghuizen, verzorgingshuizen, thuiszorg, levensvragen, zingeving, werkboeken, helpenden, verzorgenden, opleiders, algemeen

Samenvatting: Het werkboek 'Er zijn met al je voelsprietten' biedt praktische tips en handvatten aan (leerling)helpenden en -verzorgenden en ROC-docenten bij het omgaan met levensvragen van cliënten. Het biedt hulp bij het omgaan met vragen van cliënten waar soms geen antwoord op is, zoals: Heb ik goed

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

geleefd? Heb ik alles gedaan wat ik kon? Mag ik trots zijn? Het werkboek is door de V&VN gemaakt in opdracht van het Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen.

"Er zijn voor de cliënt, met al je voelsprietten" : verzorgenden willen reflecteren op hoe ze omgaan met levensvragen / Bierlaagh, D.; Jagt, G.

Utrecht, Vilans / Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen, 2009

Taal: Nederlands

Trefwoorden: verzorgenden, ouderen, levensvragen

Samenvatting: Verzorgenden hebben dagelijks te maken met levensvragen van ouderen. Uit het onderzoek, uitgevoerd in opdracht van het Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen, blijkt dat verzorgenden het als hun taak zien om ouderen troost te bieden, te luisteren of op een andere manier te helpen.

Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen : een ondersteuningsaanbod /

Utrecht, Vilans / Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen, 2011

Taal: Nederlands

Trefwoorden: levensvragen, gemeenten, ondersteuning, Wmo, kanteling

Samenvatting: Ook aan de slag met ondersteuning bij levensvragen in uw gemeente? U als ambtenaren voor het Wmo beleid van uw gemeente staat voor een moeilijke opdracht: de eigen kracht en regie van burgers te versterken in tijden van krapte. In "de Kanteling" wordt gekozen voor een aanpak van brede verheldering van vragen van burgers door consulente Wmo.

Dit ontstaat uit de overtuiging dat het belangrijk is dat je weet wie iemand is en hoe iemand leeft, wat iemand zelf kan en waar ondersteuning bij nodig is. Dan kan er gericht en effectiever hulp worden geboden als dat nodig is. In die brede vraagverheldering is het belangrijk om ook aandacht te geven aan de zingevingsdimensie omdat daarmee "de vraag achter de vraag" te voorschijn komt. Mogelijk wilt u wat verder op weg geholpen worden om ondersteuning bij levensvragen/zingeving in uw gemeente concreet handen en voeten te geven. Misschien heeft u vragen over de belangrijke samenwerkingspartners. Of wilt u meer te weten komen over de uiteenlopende manieren waarop uw gemeente ondersteuning bij levensvragen kan realiseren.

U en uw lokale samenwerkingspartners kunnen bij het Expertisenetwerk terecht, voor telefonische, schriftelijke informatie en kortdurende consultatie.

Extramurale geestelijke verzorging / Burger, Klaas

2008

Taal: Nederlands

Trefwoorden: geestelijke verzorging, ambulante zorg

Samenvatting: Krijgt geestelijke verzorging vaste grond onder de voeten bij de extramuralisering van de zorg? De schrijver bezocht twee instellingen waar geestelijke verzorging ook buiten de muren wordt aangeboden: Cardia in Den Haag en de OsiraGroep in Amsterdam. In Den Haag werd als pilot geestelijke verzorging aangeboden aan thuiswonende ouderen. Probleem werd dat er bijzonder geringe doorstroming was, waarna men een andere werkwijze (eerder doorverwijzen) ontwikkelde. Na anderhalf jaar werd de subsidie niet gecontinueerd. Cardia wil geestelijke verzorging blijven aanbieden met maximale inzet van vrijwilligers en kerken. In Amsterdam maken geestelijk verzorgers zich samen met thuiszorgorganisaties en ouderenbonden sterk voor geestelijke verzorging voor thuiswonende cliënten. Men probeert hier om bij problemen die om professionele hulp vragen een indicatie te krijgen.

Facing existential realities : exploring barriers and challenges to spiritual nursing care / Carr, Tracy

Jean

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: spirituele zorg, religie, verpleegkundigen, beroepscompetenties, attitude, beleving

Samenvatting: Although nurses of the past and present recognize the importance of spiritual care to health and healing, in practice and education, spiritual care dwells on the periphery of the profession. The purpose of this study was to gain a better understanding of the reasons behind this contradiction.

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

Financiering van geestelijke verzorging voor ouderen : mogelijkheden voor de verbreding van het werkterrein en inzet van geestelijk verzorgers / Cuijpers, Mariëlle; Wal, Peterjan van der

Utrecht, Vilans / Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen, 2012

ISBN: 9789088390968

Taal: Nederlands

Trefwoorden: geestelijke verzorging, financiering, ouderen, geestelijk verzorgers

Samenvatting: Ouderen vinden aandacht voor levensvragen belangrijk. Tegelijkertijd staat de financiering van geestelijke verzorging onder druk en roepen de financieringsmogelijkheden vragen op. De brochure biedt een beknopte weergave van financieringsmogelijkheden van geestelijke verzorging voor ouderen door geestelijk verzorgers in zowel de AWBZ, Zvw als Wmo. De mogelijkheden die de wetten bieden doen een beroep op het ondernemerschap in zorg en welzijn. In de brochure staan aanknopingspunten om nieuwe wegen te verkennen. De brochure is geschreven voor bestuurders en beleidsmakers in zorg en welzijn, geestelijk verzorgers, Wmo-ambtenaren en huisartsen.

Geestelijke verzorging buiten de deur : presentie, kwartiermaken en extramuralisering / Rooij, Eric de

[S.l.], [s.n.], 2008

Taal: Nederlands

Trefwoorden: geestelijke verzorging, ambulante zorg, zorgbehoefte, thuiszorg, financiering, scripties

Samenvatting: Onderzoek naar ervaringen m.b.t. geestelijke verzorging in de extramurale omgeving en naar de daadwerkelijke behoefte aan geestelijke verzorging onder thuiswonende cliënten. Hoe groot is nu werkelijk de vraag naar geestelijke verzorging bij cliënten thuis en welke existentiële vragen spelen er specifiek binnen de thuiszorgsituatie? Een ander aandachtspunt draait om de eventuele inbedding van extramurale geestelijke verzorging binnen de thuiszorg. Tot slot komt de mogelijke financiële grondslag van extramurale geestelijke verzorging aan de orde. Hoe kunnen indicatieaanvragen voor geestelijke verzorging bij het CIZ procedureel efficiënt worden afgehandeld? En is binnen de vergoedingstarieven van de AWBZ een kostendekkende inzet van geestelijke verzorging mogelijk?

Geestelijke verzorging verantwoord : de verantwoording van (de waarde van) geestelijke verzorging binnen de gezondheidszorg in Nederland / Huizing, Wout; Stegenga, Marije

Utrecht, Reliëf, 2008

Taal: Nederlands

Trefwoorden: geestelijke verzorging, gezondheidszorg, financiering, geestelijk verzorgers, managers, beleidsmedewerkers, bestuurders, checklisten, handleidingen, algemeen

Samenvatting: Een handreiking voor bestuurders, managers en geestelijk verzorger over de wijze van verantwoording van de functie Geestelijke Verzorging binnen de zorg. De handreiking is opgesteld naar aanleiding van een invitationale conference en interviews met bestuurders en geestelijke verzorgers uit de zorgsector. De handreiking bevat achtergrondinformatie over het proces van professionalisering van geestelijk verzorgers en de eis tot verantwoording en standaardisering. Tevens is een checklist

Verantwoording opgenomen die aansluit bij de Governance Code, CVZ-jargon en de Beroepsstandaard.

Annotatie: Reliëf, Commissie Geestelijke Verzorging van Reliëf in opdracht van Stichting Deo Volente. - Zie ook het artikel: Geestelijke verzorging verantwoord van Wout Huizing en Marije Stegenga in: TGV (Tijdschrift Geestelijke Verzorging), 2008 jrg. 11 nr. 50 p. 48-57

Geloof in hulpverlening : onderzoek naar de wijze waarop zorg- en hulpverleners omgaan met het geloof van cliënten en de factoren die daarop van invloed zijn /

Ede, Christelijke Hogeschool, [2009?]

Taal: Nederlands

Trefwoorden: religie, levensbeschouwingen, hulpverlening, coping, zorgverleners, onderwijs, scholing, competenties, onderzoek

Samenvatting: De Christelijke Hogeschool Ede heeft onderzoek gedaan naar de wijze waarop zorg- en hulpverleners omgaan met het geloof van cliënten en de factoren die daarop van invloed zijn. Uit het onderzoek blijkt dat aandacht voor geloofsvragen door het merendeel van de ondervraagde hulpverleners

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

als deel van de beroepsverantwoordelijkheid wordt gezien. Factoren als domeinniveau, instellingskaders, handelingsverlegenheid en levensbeschouwelijke kaders komen aan bod. Ondanks een groot gevoel van bekwaamheid onder zorgverleners is er behoefte aan bijscholing op het gebied van geloof in de hulpverlening.

Geloofwaardige hulpverleners, gelovige cliënten : de specifieke werking van common factors in de hulpverlening aan christelijke cliënten door christelijke hulpverleners / Stulp, H.P.

[S.l.], [s.n.], ca. 2008

Taal: Nederlands

Trefwoorden: hulpverlening, religie, algemeenchristelijk

Samenvatting: In deze bijdrage worden argumenten en een redenering gezocht waarmee de meerwaarde van christelijke

hulpverlening voor christelijke cliënten onderbouwd kan worden.

Gewoon dood : de zorg voor ongeneeslijk zieken thuis /

[S.l.], Second Chance Foundation, 2012

Taal: Nederlands

Trefwoorden: terminale patiënten, overlijden, zorg thuis, palliatieve zorg, emoties, verpleegkundigen, maatschappelijk werkers, films, algemeen

Samenvatting: De overgrote meerderheid van de Nederlanders wil thuis sterven, maar in de praktijk overlijdt slechts 30 procent in de eigen omgeving. Dat verschil wordt deels veroorzaakt doordat men onbekend is met het ziek- en sterfbed, en met de mogelijkheden van de thuiszorg en de huisarts. De voorlichtingsfilm 'Gewoon dood' laat zien wat er allemaal bij komt kijken als je een ongeneeslijke ziekte hebt en thuis wilt overlijden. De film toont - in zeven delen - het leven tussen hoop en vrees. Patiënten, partners, artsen en anderen rond het ziekbed, vertellen wat er gebeurt vanaf het moment dat een ongeneeslijke ziekte wordt geconstateerd. Maakt het verschil duidelijk tussen curatieve en palliatieve behandeling, zoomt in op grote en kleine dilemma's die kunnen ontstaan als de ziekte een hoofdrol opeist in het leven, en gaat in op de vraag hoe reëel onze grootste angsten rond het sterven zijn

Annotatie: In opdracht van de Second Chance Foundation

Goed ouder worden / Baars, Jan; Hove, Chenjerai; Machielse, Anja; ... [et al.]

2010

Taal: Nederlands

Trefwoorden: veroudering, zingeving, levensvragen, onderzoek

Samenvatting: Dit themanummer van de Journal for Humanistics Humanistiek gaat over Goed ouder worden. Het is een bundeling van het gelijknamige onderzoekproject aan de Universiteit van Humanistiek (www.goedoudworden.nl). In de artikelen van o.a. Jan Baars, Joep Dohmen, Alexander Maas en Anja Machielse komen de wijsgerige, historische, sociologische, psychologische, agogische, organisatiekundige en methodologische expertise aan bod. Het ouder worden wordt bestudeerd vanuit de perspectieven van zingeving en humanisering.

Groeiboek regionaal initiatief : eerste versie / Begemann, Christien; Vermaas, Marije

Utrecht, Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen, 2011

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ouderen, levensvragen, geestelijke verzorging, ondersteuning, financiering, samenwerking, implementatie

Samenvatting: Het Groeiboek is een informatief document met informatie over het opzetten en uitwerken van een initiatief voor aandacht voor levensvragen en ouderen. Welke samenwerkingspartners zijn mogelijk? Aan welke financieringsmogelijkheden kan gedacht worden? Biedt het initiatief ondersteuning aan ouderen door vrijwilligers of professionals? En welke rechtsvorm kan het best gekozen worden?

Handreiking : palliatieve zorg aan mensen met een niet-westerse achtergrond / Mistiaen, P.; Francke, A.L.; Graaff, F.M. de; ... [et al.]

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

Utrecht, NIVEL, 2011

ISBN: 9789461221001

Taal: Nederlands

Trefwoorden: palliatieve zorg, niet-westerse allochtonen, etnische diversiteit

Samenvatting: In de palliatieve zorg voor niet-westerse allochtonen wordt nog niet vanzelfsprekend rekening gehouden met hun etnische achtergrond, en opvattingen en gebruiken uit hun cultuur. De vaak grote rol van de familie, taalproblemen, andere zorgopvattingen en gebruiken stellen zorgverleners voor de vraag hoe zij palliatieve zorg bij mensen uit andere culturen moeten vormgeven.

Helping older adults find meaning and purpose through storytelling / Scott, Katie; DeBrew, Jacqueline Kayler

2009

Taal: Engels

Trefwoorden: ouderen, levensverhalen, levensvragen, zingeving, vertellen, verpleegkundigen, communicatie

Samenvatting: The purpose of this article is to describe a storytelling project that was designed to help community-dwelling older adults find meaning and purpose in their lives through reminiscing about the past. The storytelling project was successful not only for the older adults who participated but also for the nursing students, who were given an opportunity to learn about interviewing and communicating with older adults.

Herordening van het sacrale : religie, ethiek en zorginnovatie / Verkerk, Maarten J.

Maastricht, Maastricht University, 2010

ISBN: 9789056813253

Taal: Nederlands

Trefwoorden: religie, ethiek, zorgvernieuwing, oraties

Samenvatting: Verkerk gaat in op een aantal centrale vragen. Hoe verhouden religie en samenleving zich tot elkaar? Wat is de relatie tussen het sacrale en het seculiere, tussen het heilige en het profane? Op welke manier komen het 'sacrale' en het 'seculiere' in onze maatschappij naar voren? En welke maatschappelijke implicaties hebben die begrippen bijvoorbeeld in termen van uitsluiting of vervreemding? Hoe kunnen we een bepaalde visie op het 'sacrale' en het 'seculiere' legitimeren? En als er verschillende visies zijn op deze thematiek, hoe kan het filosofische debat dan vruchtbaar gevoerd worden?

Annotatie: Inaugurele rede Universiteit Maastricht. - Lit. opg.

Het Gesprek deel III. Een stap verder / Huizing, Wout; Begemann, Christien; Bremer, Els

Den Haag, VNG, 2012

Taal: Nederlands

Trefwoorden: Wmo, ondersteuning, behoeftebepaling, gesprekken, levensvragen

Samenvatting: Het Gesprek is de cruciale factor in de gekantelde Wmo: gespreksvoerders van gemeenten gaan met burgers in gesprek om hun situatie samen in ogenschouw te nemen en samen te bespreken of en welke ondersteuning gewenst is om een zo zelfstandig en zinvol bestaan te leiden, ook al heeft men een beperking of is men kwetsbaar. Voor deze gespreksvoerders heeft de VNG een handreiking laten maken: waarom is het belangrijk om in het Gesprek aandacht voor zingeving te hebben en hoe kun je dat doen? Het is een handreiking met praktische waarde voor de gespreksvoerders, maar zeker ook met strategische waarde: de VNG maakt hiermee duidelijk dat zingeving een belangrijke dimensie is in de Wmo.

Het verlies van een gedeelde wereld : ethische vragen in de palliatieve zorg voor mensen met dementie / Hertogh, C.M.P.M.; The, B.A.M.

2008

Taal: Nederlands

Trefwoorden: dementerenden, ethiek, belevingsgerichte zorg, verpleeghuiszorg, levensvragen

Samenvatting: Belevingsgerichte (verpleeghuis)zorg voor mensen met dementie kan worden beschouwd als een bijzondere vorm van ('non cancer') palliatieve zorg. Teneinde te verhelderen hoe verzorgenden

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

gestalte geven aan de zorgrelatie bij patiënten met gevorderde dementie en welke de ethische vragen zich hier voordoen, is etnografisch veldonderzoek verricht door twee onderzoekers in twee verpleeghuizen.

‘Hij is immers niet ver van ieder van ons’ : onderzoek naar een aan de christelijke levensbeschouwing van de

maatschappelijk werker georiënteerde wijze van hulpverleners, welke leidt tot versterking van de autonomie van cliënten met een nihilistische levensbeschouwing / Wisse, Michiel

[S.l.], [s.n.], 2009

Taal: Nederlands

Trefwoorden: maatschappelijk werkers, hulpverlening, levensbeschouwingen, algemeenchristelijk, autonomie, onderzoek

Samenvatting: Aan de problemen waarmee een cliënt zich aanmeldt bij het maatschappelijk werk, ligt een samenspel van factoren ten grondslag. Een van die factoren is dikwijls de levensbeschouwing van de cliënt. Zo resulteert iemands irreële voorstelling van de eigen autonomie vaak in een problematische vormgeving ervan in het dagelijks leven. In dit onderzoek brengt Wisse allereerst deze ondermijnende rol van levensbeschouwing in kaart. Levensbeschouwing kan echter ook een constituerende betekenis hebben voor iemands autonomie. In dit onderzoek wordt verkend welke elementen hierbij beslissend zijn én hoe de maatschappelijk werker de aanwezigheid hiervan kan bevorderen. De christelijke traditie dient hierbij als verstaanshorizon.

Hoe kom ik thuis? : geestelijke verzorging voor mensen met dementie: een zielzorgconcept / Mes, Hendrika Anna Maria

Zoetermeer, Boekencentrum Academic, 2011

Taal: Nederlands

Trefwoorden: dementerenden, geestelijke verzorging, pastorale zorg, verpleeghuiszorg, proefschriften, onderzoek

Samenvatting: Dementie vraagt om een doordacht zorgconcept in het pastoraat. Wat zijn de contouren van een theologisch en pastoraal passend zielzorgconcept voor christelijke geestelijk verzorgers die in het verpleeghuis werken met dementerende ouderen? Deze vraag is het uitgangspunt van deze studie.

Annotatie: Proefschrift Universiteit van Tilburg. - Met lit. opg. - Met samenvatting in het Engels.

Ik woon niet waar ik ben geboren : een onderzoek naar pendelen door oudere migranten, het beste van twee werelden..... / Witter, Yvonne

Amsterdam, [S.l.], 2011

Taal: Nederlands

Trefwoorden: allochtone ouderen, pendelen, zorg, informele zorg, zorgaanbieders, onderzoek, scripties

Samenvatting: Welke overwegingen spelen een rol bij het pendelen van oudere migranten? Wat zijn de verwachtingen van pendelende ouderen rond (in)formele zorg? Welke rol spelen aanbieders van wonen, zorg en welzijn bij het pendelen?

Improvement in personal meaning mediates the effects of a life review intervention on depressive symptoms in a randomized controlled trial / Westerhof, Gerben J.; Bohlmeijer, Ernst T.; Beljouw, Ilse M. J. van; ... [et al.]

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: levensverhalen, zingeving, depressies, interventies, preventie

Samenvatting: The purpose of the study was to assess the impact of a life review intervention on personal meaning in life and the mediating effect of personal meaning on depressive symptoms as the primary outcome of this form of indicated prevention.

In sure and uncertain faith : belief and coping with loss of spouse in later life / Coleman, Peter G.; McKiernan, Fionnula; Mills, Marie; ... [et al.]

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

2007

Taal: Engels

Trefwoorden: verlies, partners, ouderen, rouwverwerking, religie, spiritualiteit, zingeving, coping, geestelijke verzorging

Samenvatting: This paper reports a study of the religious, spiritual and philosophical responses to spouse bereavement.

Incorporating religion and spirituality to improve care for anxiety and depression in older adults /

Phillips, Laura L.; Paukert, Amber L.; Stanley, Melinda A.; ... [et al.]

2009

Taal: Engels

Trefwoorden: ouderen, angst, depressies, spiritualiteit, religie, zingeving

Samenvatting: Recent research has suggested that religion/spirituality may be linked to improved physical and emotional health, although the patient's motivation and method of using religious/spiritual beliefs appear to be a key factor in obtaining benefit. Studies have shown that there is a high level of religion/spirituality among older adults in the United States and significant patient-reported desire to include such beliefs in health care settings. This article provides a brief overview of the support for considering religion/spirituality in the health care of older adults and reviews potential drawbacks and methods for providers to assess and use patient beliefs to improve anxiety/depression.

Indicatiestelling voor Geestelijke verzorging in de thuiszorg, wetgeving, financiering en normatieve onderbouwing van extramurale geestelijke verzorging aan de hand van onderzoek bij de Stichting Oosterlengte /

Snoep - van Vliet, Leny

[S.l.], [s.n.], 2008

Taal: Nederlands

Trefwoorden: indicatiestelling, thuiszorg, geestelijke verzorging, financiering, extramuraal

Samenvatting: Doel van het onderzoek is het analyseren van de gronden waarop het CIZ indicaties voor geestelijke verzorging in de thuiszorg honoreert dan wel afwijst en het doen van aanbevelingen voor het verbeteren van de indicatiestelling. Eerst beschrijft de onderzoeker de ontwikkelingen in wetgeving en financiering voor geestelijke verzorging. Aan de hand van praktijkonderzoek bij de Stichting Oosterlengte onderzoekt ze vervolgens de indicatieprocedure voor geestelijke verzorging en de problematiek waarmee cliënten te maken hebben. Daar komen aanbevelingen uit voort: voor extramuraliserende geestelijk verzorgers en geestelijk verzorgers in regionale thuiszorgorganisaties en rondom de indicatieaanvraag. Tevens beschrijft ze de in 2008 aangekondigde maatregelen en de consequenties hiervan voor mogelijkheden van geestelijke verzorging.

Annotatie: Scriptie

Integratie van de spirituele- of geloofsdimensie in de GGZ-hulpverlening /

Voorwinden, Peter

[S.l.], [s.n.], ca. 2008

Taal: Nederlands

Trefwoorden: geestelijke gezondheidszorg, religieuze beleving, spiritualiteit, levensbeschouwingen

Samenvatting: De tweedeling in levensbeschouwelijke aspecten (regulatieve zijde) en de professionele aspecten (constitutieve zijde), die volgens sommige auteurs wordt onderscheiden, komt terug in de verder opzet van de hoofdstukken van deze bijdrage. Hoofdstuk 2 is inleidend van aard en biedt een overzicht van godsdienstpsychologisch onderzoek naar de relatie tussen religie en gezondheid. Het belang van het betrekken van de spirituele dimensie bij de GGZ-hulpverlening wordt onderstreept. In hoofdstuk 3 komt de specifieke positie van het christelijk geloof ten opzichte van andere (wereld)religies aan de orde. Tevens komt de diversiteit van het christelijk belijden aan de orde en worden enkele opmerkingen gemaakt over een christelijke visie op lijden (regulatieve aspecten). In hoofdstuk 4,5 en 6 komt naar voren hoe de spirituele of geloofsdimensie van de cliënt op een deskundige en methodisch verantwoorde wijze betrokken kan worden bij de psychologische of psychiatrische hulpverlening (constitutieve aspecten). In hoofdstuk 7 wordt de morele ruimte gedefinieerd die een hulpverlener heeft in het contact met zijn cliënt: respect voor de ander includeert respect voor religieuze of geloofsopvattingen die afwijken van die van de hulpverlener (constitutief aspect).

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

Interdisciplinair belevingsgericht werken : samenwerking tussen muziektherapie en geestelijk verzorging / Irik, Paula; Maijer, Irene
2008

Taal: Nederlands

Trefwoorden: psychogeriatric, groepstherapie, muziektherapie, geestelijke verzorging, samenwerking, belevingsgerichte zorg

Samenvatting: In dit artikel wordt de samenwerking beschreven tussen muziektherapie en geestelijke verzorging bij groepstherapie in de psychogeriatric. De methode interdisciplinair belevingsgericht werken is ontstaan vanuit een behoefte in de praktijk en vindt aansluiting bij verschillende methodieken. Verteld wordt welke afwegingen in de praktijk gemaakt zijn en welke resultaten er behaald worden.

Jezelf leeg maken : geestelijk verzorger Fia Oomen / Pol, Frank
2010

Taal: Nederlands

Trefwoorden: psychogeriatric, geestelijke verzorging, arbeidsmotivatie

Samenvatting: Wat beweegt mensen om zich met hart en ziel te wijden aan het werk in de psychogeriatric? Frank Pol peilde de beweegredenen van geestelijk verzorger Fia Oomen.

Kleur bekennen : verpleegkundige zorg aan moslims in de palliatieve fase van een ziekte / Rinsum, Gerdine van

Amsterdam, VU Medisch Centrum, 2007

Taal: Nederlands

Trefwoorden: palliatieve zorg, moslims, religie, verpleegkundigen, checklisten, kennisoverdracht, islam

Samenvatting: Een brochure met achtergrondinformatie over cultuur en geloofsovertuiging die van belang is bij palliatieve zorg. De publicatie bevat een checklist voor verpleegkundigen om de zorg af te stemmen op de patiënt en diens familie.

Kunstbeoefening met ambitie : naar een lokaal stimulerings- en faciliteringsprogramma voor kunstbeoefening door ouderen / Hortulanus, Roelof; Jonkers, Marina; Stuyvers, Diana

Utrecht, Landelijk Expertisecentrum Sociale Interventie (LESI), 2012

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ouderen, kunst, cultuur, creativiteit, zingeving, welbevinden, stimuleringsregelingen

Samenvatting: Het rapport behelst een uitvoerige literatuurstudie naar de samenhang tussen cultuurbeoefening door en het welbevinden van ouderen. Vervolgens een kwalitatief onderzoek bij 12 geselecteerde projecten waar zowel oudere deelnemers als initiatiefnemers en sleutelpersonen werden geïnterviewd. In de derde plaats een krachtenveldanalyse van onder andere: overheden, financiële instellingen, ouderenbonden, kunstinstellingen en zorg- en welzijnsinstellingen. Dit, met het doel om te kunnen uitmaken welke rol zij zouden kunnen spelen bij een te ontwikkelen stimulerings- en faciliteringsprogramma.

Kwaliteit van leven bij migranten in de ouderenzorg : een onderzoek onder Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse/Arubaanse en Chinese ouderen / Meulenkamp, T.M.; Beek, A.P.A. van;

Gerritsen, D.L.; ... [et al.]

Utrecht, NIVEL, 2010

ISBN: 9789461220264

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ouderen, migranten, allochtonen, Turken, Marokkanen, Surinamers, Arubanen, Antillianen, Chinezen, ouderenzorg

Samenvatting: Doel van dit onderzoek was het verschaffen van inzicht in wat migranten (vanaf 55 jaar) in de ouderenzorg belangrijk vinden voor hun kwaliteit van leven, wat hun wensen zijn op het gebied van kwaliteit van leven en op welke wijze zij ondersteund willen worden bij het behouden van kwaliteit van leven. In dit onderzoek komen ouderen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse/Arubaanse en Chinese achtergrond hierover aan het woord.

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

Leefplezier / Bosma, Egbert; Giezen-Biegstraaten, Leontien
Utrecht, Vilans, 2012

Taal: Nederlands

Trefwoorden: welbevinden, geluk, visies, beleid

Samenvatting: Leefplezier wil zeggen dat je het naar je zin hebt in het leven. Wie kwetsbaar en afhankelijk wordt, levert vaak op leefplezier in. Voor mensen die in een zorginstelling gaan wonen, ligt het zorgen voor leefplezier deels in de handen van de mensen daar. Het boekje Leefplezier inspireert zorginstellingen om leefplezier als uitgangspunt te nemen in de zorgvisie.

Zorgen voor leefplezier in plaats van het geven van zorg sluit aan bij het streven naar kwaliteit van leven en aandacht voor mentaal welbevinden van het Kader Verantwoorde Zorg. Organisaties die werken aan leefplezier dragen bij aan een zinvol bestaan van cliënten.

Werken aan leefplezier is niet duurder, het kan binnen de bestaande budgetten. Het is vooral een kwestie van anders denken en doen en op een creatieve manier inzetten van mensen en middelen. Hoe dan? Het boekje Leefplezier helpt u op weg. Bezoeken aan plekken waar leefplezier leidend is voor bestuurders en medewerkers vormen de basis van het boekje. Aan de orde komen zeven elementen die bijdragen aan leefplezier: jezelf zijn, contacten, rust, actief zijn, jezelf redden, wonen, eten. Ze bieden elk een ingang om leefplezier te realiseren.

Annotatie: Dit inspiratieboekje is tot stand gekomen in samenwerking tussen de Stichting Bouwen aan Leefbaarheid en Vilans- kenniscentrum langdurige zorg. - Met foto's en tekeningen.

Lesbrief omgaan met levensvragen : een leidraad voor een training aan vrijwilligers / Lier, Wendy van
Utrecht, Vilans / Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen, 2009

Taal: Nederlands

Trefwoorden: vrijwilligers, trainingen, ouderen, scholing, vrijwilligerscoördinatoren, lesbrieven, algemeen

Samenvatting: De lesbrief is bedoeld voor coördinatoren vrijwilligerswerk en andere begeleiders in zorginstellingen die vrijwilligers willen trainen in het omgaan met levensvragen van ouderen. De lesbrief geeft een leidraad voor de opzet en uitvoering van een training voor vrijwilligers bestaande uit twee bijeenkomsten van elk 2,5 uur. Bijeenkomst 1 stelt het begrip levensvragen en de levensvragen van ouderen en vrijwilligers centraal. Bijeenkomst 2 gaat in op het omgaan met levensvragen en de individuele grenzen van vrijwilligers in de steun aan ouderen. De gebruikte werkvormen bieden volop ruimte voor de uitwisseling van ervaringen.

Levensboeken in de ouderenzorg : eindrapport van het project Het effect van het werken met levensboeken op het welbevinden van oudere zorgvragers, op de zorgrelatie tussen zorgvragers, zorgverleners en mantelzorgers en op de organisatie van zorg; effectmeting, effectverklaring en implementatie van methode / Ganzevoort, R. R.; ... [et al.] (projectleider)

[S.l.], [s.n.], 2009

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ouderen, levensverhalen, welbevinden, hulpverlener-cliëntrelatie, organisatie, ouderenzorg, methoden, implementatie, effectmeting, onderzoek

Samenvatting: De uitkomsten van het onderzoek kunnen als volgt worden samengevat: Ondanks de hoge leeftijd van de betrokken ouderen en de relatief lichte interventie is er sprake van een robuust effect van de levensboekmethode op de narratieve competentie en constructie van zin in levensverhalen. De bewoners zijn tevreden over het levensboek, dat voor hen heel verschillende functies vervult. Aandacht, al dan niet in de vorm van een levensboekmethode, wordt ook blijkens dit onderzoek positief gewaardeerd. Het specifieke effect van een levensboekmethode op welbevinden en kwaliteit van de zorgrelatie boven niet-specifieke aandacht blijkt gering. Het maken van een levensboek heeft wel positieve effecten bij bewoners met een lage mentale gezondheid. Bij de implementatie van het werken met levensboeken zijn inbedding in een integrale zorgvisie en differentiatie naar doelgroep en doelstelling essentieel.

Annotatie: Project uitgevoerd door: Protestantse Theologische Universiteit (Kampen), KASKI Onderzoek en advies over religie en samenleving (Nijmegen) en Reliëf (Utrecht).

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

Levenseinde: 'Praat op tijd met je dokter over wat je wil en of dat kan' :
brochure biedt hulp bij gesprek tussen patiënt en arts over levenseinde /
Utrecht, KNMG, 2012

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ouderen, levenseinde, huisartsen, gesprekken

Samenvatting: Met de dokter praten over het einde van het leven gebeurt vaak te laat. Dat leidt nogal eens tot teleurstellingen en onbegrip in de laatste levensfase. Bijvoorbeeld omdat de arts doorgaat met behandelen terwijl de patiënt eigenlijk niet meer wil. Of omdat de patiënt euthanasie voor ogen had, maar de arts daar niet aan kan voldoen.

Levenslessen van ouderen : handleiding voor activiteitenbegeleiders in verzorgingshuizen / Abram, Ido; Wesly, Jenny
[S.l.], [s.n.], 2008

Taal: Nederlands

Trefwoorden: levensloop, levensbeschouwingen, fotoboeken, activiteitenbegeleiders, algemeen, handleidingen

Samenvatting: De handleiding voor activiteitenbegeleiders in verzorgingshuizen beschrijft hoe in een traject van tien bijeenkomsten activiteitenbegeleiders, of anderen die met ouderen werken, ouderen in woord en beeld een portret van zichzelf, hun gezin, hoogte- en dieptepunten van hun leven kunnen laten maken. De ouderen gebruiken hierbij diverse media zoals fotografie en internet. Het resultaat van het traject is een portretgalerij die tentoongesteld kan worden. De handleiding is gebaseerd op een proefproject dat plaatsvond in het verzorgingshuis Beth Shalom te Amsterdam.

Annotatie: Het proefproject 'Levenslessen van ouderen' kwam tot stand met financiële bijdragen van Maror, SKaN-fonds, VSBfonds, Focusprojecten, Stichting Leren en personele bijdragen van Beth Shalom. De illustraties komen uit het proefproject.

Man bijt hond : levensvragen /

Hilversum, NCRV, 2011

Trefwoorden: films, levensvragen, ouderen, algemeen

Samenvatting: Het Sociaal en Cultureel Planbureau presenteerde november 2011 een rapport over de zorg in verzorgingshuizen. Bewoners vinden dat er te weinig tijd is voor het bespreken van levensvragen. Man bijt hond maakt sindsdien allerlei verschillende filmpjes over levensvragen (externe link).

Annotatie: Algemene pagina van het TV-programma waar de filmpjes te vinden zijn.

Narratieve verpleegkunde : in dialoog met de patiënt / Sitvast, Jan

2006

Taal: Nederlands

Trefwoorden: verpleegkunde, levensloop, levensverhalen, beleving, zingeving, hulpverlener-cliëntrelatie

Samenvatting: Nieuwe inzichten in de menswetenschappen hebben in de psychologie geleid tot belangstelling voor hoe

mensen zichzelf beleven, hoe ze hun levensloop plaatsen in hun levensverhaal en hoe ze hun beleving uiten. Dit verhaalperspectief kan ook in de verpleegkunde een belangrijke functie vervullen.

Net als iedereen? Levensvragen en zingeving van mensen met een licht verstandelijke beperking /

Kamminga-Peters, Marijke

Delft, [s.n.], 2008

Taal: Nederlands

Trefwoorden: licht verstandelijk gehandicapt, zingeving, levensvragen

Samenvatting: Welke levens- en zingevingsvragen spelen een rol bij mensen met een licht verstandelijke beperking? Welke komen het meest voor? Hoe kunnen professionele hulpverleners hier in de dagelijkse praktijk mee omgaan? Welke kennis en vaardigheden moeten begeleiders hebben om deze doelgroep te kunnen begeleiden bij hun levensvragen? Het onderzoek geeft antwoord op deze vragen en doet aanbevelingen voor het beleid en de praktijk in het aandacht geven aan levensvragen van mensen met een

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

licht verstandelijke handicap.

Annotatie: Doctoraalscriptie Universiteit voor Humanistiek

Niet van deze wereld? : geestelijke verzorging en zingeving vanuit godsdienstpsychologisch perspectief / Zock, Hetty

Groningen, Universiteit Groningen, 2007

Taal: Nederlands

Trefwoorden: geestelijke verzorging, religie, zingeving

Samenvatting: Oratie, 13 maart 2007, Rijksuniversiteit Groningen. Zock gaat in op de vraag het betekent voor het werk van geestelijk verzorger dat in deze tijd steeds minder mensen behoren tot een duidelijk omschreven religieuze of levensbeschouwelijke groep? En ten tweede: Wat is in deze situatie de verhouding tussen de geestelijke verzorging en de psychologie?

Older male carers and the positive aspects of care / Ribeiro, Oscar; Paúl, Constança

2008

Taal: Engels

Trefwoorden: ouderen, mannen, mantelzorg, chronisch zieken, partners, zingeving

Samenvatting: Older men are becoming more visible in care-giving research but there are still few studies that focus expressly on the extent to which care-giving has made positive contributions to their life and has been rewarding. Drawing on data from in-depth personal interviews, this Portuguese study analyses the positive statements in the personal descriptions of the care-giving experience of 53 elderly men who were caring for chronically-ill wives.

Omgaan met zinvragen : cursusboek bij Een dag die de moeite waard is / Vermeulen, S.

Utrecht, NIZW, 2001

ISBN: 9050509320

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ouderen, zorg, zingeving, vrijwilligerscoördinatoren, trainers, draaiboeken, cursussen, algemeen

Samenvatting: Een handleiding voor de opzet van een training voor vrijwilligers in het omgaan met zinvragen van ouderen. In vier bijeenkomsten wordt aandacht besteed aan reflectie op zin- en levensvragen van ouderen en van vrijwilligers zelf, stilstaan bij ervaringen van zin en van zinverlies, ervaringen uitwisselen met andere vrijwilligers en werken met gedichten. Belangrijk uitgangspunt is steeds de levens- en werkervaring van de vrijwilliger. Het materiaal is geschreven voor begeleiders van vrijwilligers in de zorg- en hulpverlening aan ouderen.

Deze training vormt een handleiding bij de NIZW-publicatie 'Een dag die de moeite waard is'.

Annotatie: Deze training vormt een handleiding bij de NIZW-publicatie 'Een dag die de moeite waard is'.

Onderzoek en ontwikkeling palliatieve netwerken : project 'Onderzoek en ontwikkeling palliatieve netwerken' : rapportage pilotfase / Goudswaard, Johan; ... [et al.]

Rotterdam, Bureau Obelon, 2011

Taal: Nederlands

Trefwoorden: palliatieve zorg, netwerken, onderzoek, ontwikkeling

Samenvatting: In december 2010 is het project 'Onderzoek en ontwikkeling palliatieve netwerken' gestart. Mogelijk gemaakt door de fondsen STOOM, LSBK (inmiddels samengegaan in de Stichting Els), het van Kleef fonds en Physico, is een project gestart dat wil bijdragen aan de rol die palliatieve netwerken kunnen vervullen bij het tot stand brengen en verbeteren van palliatieve netwerkzorg in Nederland.

Op verhaal komen : ondersteuning bij zingeving- en levensvragen aan ouderen in Rotterdam / Dijk, Diana van; Hoekstra, Laura; Klaus, Hugo

Rotterdam, Gemeente Rotterdam, Sociaal-wetenschappelijke afdeling, 2010

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ouderen, levensvragen, zingeving, zorgvraag, zorgaanbod, ondersteuning, onderzoek

Samenvatting: Het onderzoek richt zicht op de aard en omvang van de ondersteuningsbehoefte van zelfstandig wonende Rotterdamse ouderen van 65 jaar en ouder met zingevings- en levensvragen. Ook geeft het onderzoek inzicht in het bestaande aanbod aan hulp met betrekking tot deze (hulp)vragen van ouderen. En of dit aanbod aansluit bij de behoefte van de doelgroep.

Opstaan, douchen, bidden en eten : oudere Hindoestanen in Nederland / Dethmers, Margrit
2009

Taal: Nederlands

Trefwoorden: zorg, Hindoestanen, ouderen, diversiteit, spiritualiteit

Samenvatting: Nederland verkleurt en de zorg moet daarop inspelen. In het vorige nummer van Denkbeeld wees Anne-Rose Abendanon er al op hoe belangrijk het is in de zorgverlening rekening te houden met culturele diversiteit. In dit artikel een concreet voorbeeld. Wat vinden Hindoestaanse ouderen belangrijk voor hun geestelijk leven en welke rituelen spelen daarbij een rol? En wat moet een hulpverlener weten om een Hindoestaanse oudere te begrijpen en te verzorgen?

Opting out while fitting in : how residents make sense of assisted living and cope with community life / Yamasakia, Jill; Sharf, Barbara F.
2011

Taal: Engels

Trefwoorden: ouderen, maatschappelijke betrokkenheid, begeleid wonen, technologie, coping, zingeving

Samenvatting: This paper explores how assisted living residents construct personal understandings of congregate settings through the stories they tell. Using the narratives of Dorothy and Estelle, two 91-year-old participants, the investigators examine how linkages between past experiences and present conditions enable residents to make sense of assisted living and cope with membership in a community comprised of diverse interests, backgrounds, and impairments. The narrative analysis focuses on how individuals strive for continuity or new meaning in the face of chaos or disruption.

Ouder worden is een levenskunst / Eeuwijk, Gerben van
[S.l.], [s.n.], 2008

Taal: Nederlands

Trefwoorden: veroudering, geestelijke gezondheid, levensvragen, zingeving, scripties

Samenvatting: UvH-scriptie gaat over geestelijk gezond ouder worden. Tal van ethisch-filosofische inzichten uit de levenskunstliteratuur passeren de revue en dragen bij aan zinvol ouder worden: onder andere het actuele oeuvre van levenskunstkenner Joep Dohmen en de visies van Jan Baars op het nieuwe ouder worden. Ouder worden wil iedereen, maar niemand wil oud zijn. Hoe jezelf voor te bereiden op een goede ouderdom? Een tipje van de sluier: vijf voorwaarden zijn: (1) de natuurlijke behoeften vervullen, (2) waardering vanuit de gemeenschap, (3) autonomie, (4) het leven betekenis geven en (5) praktische wijsheid (bron: ethicus Frits de Lange).

Oudere tehuisbewoners : landelijk overzicht van de leefsituatie van ouderen in instellingen
2008/2009 / Draak, Maaïke den

Den Haag, SCP, 2010

ISBN: 9789037704990

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ouderen, verzorgingshuisbewoners, verpleeghuisbewoners, demografie, zorgkwaliteit, leefsituatie, gezondheid, welbevinden, sociale netwerken, eenzaamheid

Samenvatting: Er verblijven circa 158.000 ouderen in verzorgings- en verpleeghuizen. Over deze groep is minder bekend dan over de ouderen die zelfstandig wonen. Deze publicatie geeft aan de hand van onderzoek een cijfermatig overzicht van de hedendaagse leefsituatie van de oudere tehuisbewoners. Er is aandacht voor hun gezondheid, welbevinden, sociale netwerk, vrijetijdsbesteding, mobiliteit en financiële situatie. Daarnaast komen de ontvangen zorg en de ervaren kwaliteit van de zorg aan bod. Ouderen vinden o.a. dat er te weinig tijd is voor een goed gesprek of aandacht voor hun levensvragen.

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

Ouderen en levensvragen : interviews met praktijkdeskundigen / Begemann, Christien; Lier, Wendy van Utrecht, NIZW Zorg, 2006

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ouderen, levensvragen, beroepskrachten, vrijwilligers, interviews

Samenvatting: Beroepskrachten en vrijwilligers in zorg en welzijn krijgen in hun werk te maken met levensvragen bij de zorg of ondersteuning aan ouderen. Het vereist vaardigheden, tijd en ruimte in de organisatie om in het contact met ouderen levensvragen te herkennen, en er mee om te gaan. Vilans heeft het plan opgevat een expertisecentrum rond levensvragen en ouderen op te richten. Daarvoor zijn interviews gehouden met organisaties in het land.

Ouderen in beeld : rapportage van de Commissie Ouderenwerk van de Protestantse Gemeente Utrecht /

Utrecht, Protestantse Gemeente Utrecht, 2010

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ouderen, ouderenwerk, geestelijke verzorging, ouderenhuisvesting, pastorale zorg

Samenvatting: Het rapport beschrijft de visie op de aard en het belang van het kerkelijk ouderenwerk binnen de Protestantse Gemeente Utrecht. Het rapport geeft cijfers met betrekking tot vragen als: wie zijn de ouderen en waar wonen zij, en inventariseert de bestaande activiteiten in de wijkgemeenten en in de zorgcentra. Vervolgens worden knelpunten benoemd en voorstellen gedaan. Ook is een overzicht van het aantal beschikbare uren voor geestelijk verzorgers in Utrecht opgenomen

---

Over geestelijke verzorging / Nijland, Kim; Paasman, Huigen (auteur)

Zwolle, Stichting Zinweb, 2009

Taal: Nederlands

Trefwoorden: films, levensvragen, verzorgenden, geestelijk verzorgers, films, algemeen

Annotatie: In opdracht van de NVO.

Palliative care: a case study and reflections on some spiritual issues / Ireland, Jilian
2010

Taal: Engels

Trefwoorden: palliatieve zorg, etniciteit, spiritualiteit

Samenvatting: Being aware of notions of spirituality and ethnicity are perhaps at no time as important in nursing as at the end of a patient's life. This paper reflects on a case study of a patient receiving palliative care who was a nurse from Africa. One key reflection that arose from this case is 'what is spirituality?' How this is expressed is a dynamic process, and cannot necessarily be captured by a one-off question and answer session.

Partners in palliative care? : perspectives of Turkish and Moroccan immigrants and Dutch professionals / Graaff, Fuusje de

[S.l.], [s.n.], 2012

ISBN: 9789461221216

Taal: Engels

Trefwoorden: Turken, Marokkanen, multicultureel, thuiszorg, communicatie, mantelzorg, ervaringen, onderzoek, proefschriften

Samenvatting: Deze studie onderzoekt hoe palliatieve zorg aan immigranten met een Turkse of Marokkaanse achtergrond in Nederland gestalte krijgt. Bekend is dat deze groepen weinig gebruik maken van thuiszorg, zelfs niet wanneer de patiënt terminaal is. Uitgaande van het idee dat palliatieve zorg er voor iedereen is en dat hun specifieke behoeften mogelijk door communicatieproblemen onzichtbaar zijn gebleven, besloten we de ervaringen en percepties van de zorg van deze patiënten, hun naasten en hun zorgverleners meer in detail te onderzoeken.

Annotatie: Proefschrift Universiteit van Amsterdam. - Met samenv. in het Nederlands en Engels.

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

Plezierig oud worden met levenservaring als krachtbron werkboek voor ouderen die willen leren van elkaar /

Utrecht, Vilans, 2007

ISBN: 9789088390036

Taal: Nederlands

Trefwoorden: veroudering, levensloopbeleid, levensloop, kwaliteit van leven, ouderen, sociaal-cultureel werkers, activiteitenbegeleiders, vrijwilligers, werkboeken, algemeen

Samenvatting: Een praktisch werkboek waarmee iedereen die dat wil levenslesbijeenkomsten kan organiseren: gesprekken waarin ouderen met elkaar hun levenservaringen delen om van elkaar te leren hoe je plezier in het leven kunt houden. Het werkboek bevat achtergrondinformatie over levenskunst, voorbeelden van een folder en affiche voor het werven van deelnemers en uitgewerkte gesprekmethoden. Ieder kan een methode kiezen die bij hem of haar past, bij de groep past. Het werkboek is logisch opgebouwd: van kennismaken met elkaar tot het dieper ingaan op de levenservaringen. Het materiaal is voor iedereen geschikt: ouderen zelf, ouderenorganisaties, vrijwilligers en professionals. Vilans heeft ook een gids uitgebracht waarin de hoofdlijnen en de belangrijkste stappen die nodig zijn voor het opzetten van een bijeenkomst staan beschreven. Handzaam om mee te starten.

Annotatie: Zie ook: Plezierig oud worden met levenservaring als krachtbron : gids voor ouderen die willen leren van elkaar. - Vilans. - Groningen. - febr. 2007. Signatuur: 5694 Z - 1

Practical implications of procedural and emotional religious activity therapy for nursing / Vance, David E.; Eaves, Yvonne D.; Keltner, Norman L.; ... [et al.]

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: ziekte van Alzheimer, religieuze beleving, geheugenstoornissen, cognitieve vaardigheden

Samenvatting: Procedural and Emotional Religious Activity Therapy encapsulates an approach to engaging older adults with Alzheimer's disease in meaningful activities that can be performed within the parameters of their cognitive functioning. Alzheimer's disease disrupts some brain structures more than others, resulting in a disproportionate loss of certain cognitive abilities. Explicit (conscious) memory skills are disrupted first, followed by implicit (unconscious) memory skills, and lastly emotional memory. Activities relying more on implicit and emotional memory, such as specially selected religious activities, are more likely to be used by patients. Steps and caveats of using this approach are provided.

Purpose in life among men and women aged 85 years and older / Hedberg, Pia; Gustafson, Yngve; Brulin, Christine

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: hoogbejaarden, zingeving, welbevinden, geestelijke gezondheid, onderzoek

Samenvatting: The aim of this study was to investigate purpose in life in relation to psychological well-being, social relations, and physical and psychological symptoms among very old women.

Racial differences in perceived burden of rural dementia caregivers / Sun, Fei; Kosberg, Jordan I.; Leeper, James; ... [et al.]

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: mantelzorgers, etniciteit, zorgbelasting, platteland, religie, mantelzorgondersteuning

Samenvatting: This study explores whether religiosity explains racial differences in caregiving burden for a rural sample of dementia family caregivers. Religious involvement in general, and church attendance in particular, seem to provide both spiritual and social psychological benefits to dementia caregivers. Thus, supplementing formal services with the services provided by religious organizations may be important in rural areas where formal resources are scarce.

Religion and mental health among older adults : do the effects of religious involvement vary by gender? / McFarland, Michael J.

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: ouderen, religie, geestelijke gezondheid, gender, onderzoek

Samenvatting: Few studies explore how the relationship between religious involvement and mental health varies by gender among the aging population. This article outlines a series of arguments concerning the effects of gender in moderating the effect of religious involvement on mental health and examines them empirically.

Religion and the Quality of Life in the Last Year of Life / Idler, Ellen L.; McLaughlin, Julie; Kasl, Stanislav

2009

Taal: Engels

Trefwoorden: ouderen, religie, kwaliteit van leven

Samenvatting: Religious involvement in old age appears to remain quite stable until the very end of life, reflecting patterns established earlier in life. Are there differences in quality of life (QOL) for those who are religiously involved in that last year compared with those who are not?

Religion, spirituality and meaning in later life / McFadden, Susan H.; Kozberg, Cary (ed.)

2008

Taal: Engels

Trefwoorden: ouderen, veroudering, spiritualiteit, religie, levensvragen, zingeving

Samenvatting: Surveys of older adults reveal that religion and spirituality can be important resources for coping with the challenges and embracing the rewards of aging. In this issue, the authors discuss their own work at the intersection of research and practice and how professionals in aging can work more effectively with elders if they are open to their clients' expressions of spirituality.

Religion, world view and the nurse: results of a quantitative survey among Flemish palliative care nurses / Gielen, Joris; Branden, Stef van den; Iersel, Trudie van; ... [et al.]

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: palliatieve zorg, verpleegkundigen, religie, onderzoek

Samenvatting: Studies the religious or ideological views and practices of palliative care nurses. An anonymous questionnaire was sent to all nurses (n=589) employed in palliative care in Flanders, Belgium. A total of 70.5% of the nurses (n=415) responded. Results: Four meaningful factors were found: the ideological dimension, the intellectual dimension, the ritualistic dimension, and the experiential dimension. Five religious or ideological clusters were found: atheists/agnostics (n=66, 18.3%), 'doubters' (n=64, 17.8%), church-going respondents (n=106, 29.4%), religious but not church-going respondents (n=64, 17.8%), and devout church-going respondents (n=60, 16.7%). Older nurses were more committed to the teachings and practices of the Roman Catholic Church. Many nurses take the freedom to compose their own religious or ideological identity. Conclusion: A large majority of the nurses are interested in religious issues. Yet, their attitude toward religion and world view is noncommittal.

Religiosity, spirituality, and death attitudes in chronically ill older adults / Daaleman, Timothy P.;

Dobbs, Debra

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: ouderen, chronisch zieken, overlijden, religie, spiritualiteit, attitude

Samenvatting: The aim of this study was to examine the association of religiosity and spirituality with fear of death and death acceptance attitudes in chronically ill older adults.

Resultaten verkennend onderzoek effecten zingevingsondersteuning /

Amsterdam, PricewaterhouseCoopers, 2010

Taal: Nederlands

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

Trefwoorden: zingeving, huisartsenpraktijken, zorginstellingen, onderzoek

Samenvatting: In het verkennend onderzoek zijn twee experimenten uitgevoerd: 1. Een proef in huisartsenpraktijken 2. Een pilot in zorginstellingen. Het doel van de proef in de huisartsenpraktijken is aan te tonen dat zingevingsondersteuning de kwaliteit van leven van mensen verbetert, hun psychische gezondheid bevordert en zorgconsumptie¹ en medicatiegebruik terugdringt. Naast het bevragen van patiënten zijn huisartsen geïnterviewd in deze proef. Het doel van de interviews met huisartsen is inzicht te krijgen in de redenen en de mogelijke belemmeringen in het doorverwijzen van patiënten naar het COL door huisartsen.

Richtlijn spirituele zorg /

[S.l.], [s.n.], 2010

Taal: Nederlands

Trefwoorden: spirituele zorg, geestelijke verzorging, palliatieve zorg, richtlijnen, levensvragen, verpleegkundigen, artsen

Samenvatting: Voor het bepalen van de juiste zorg en behandeling is het belangrijk om te weten wat voor mensen van betekenis is en wat voor hen het leven zin geeft. De Richtlijn Spirituele Zorg biedt in de eerste plaats een handreiking om onderscheid te kunnen maken tussen: (A) situaties waarin volstaan kan worden met alledaagse aandacht voor levensvragen in de zorg, (B) situaties waar patiënten behoefte aan begeleiding hebben op het terrein van levensvragen of een normale worsteling doormaken waarbij begeleiding door een deskundige toegevoegde waarde kan hebben, en (C) situaties waar de worsteling met levensvragen tot een existentiële crisis leidt die vraagt om een crisisinterventie door een geestelijk verzorger, medisch maatschappelijk werker of psycholoog. In de tweede plaats worden handvatten gegeven om in deze te onderscheiden situaties goede zorg te bieden.

Annotatie: Voor toegang tot deze publicatie zie site: www.agora.nl

---

Ruimer denken ruimer zorgen : intramurale en extramurale geestelijke verzorging: onderzoek naar diversiteit van het aanbod in zorginstellingen. /

Kiwitz-de Ruijter, Yvonne

Tilburg, Fontys Hogeschool, 2009

Taal: Nederlands

Trefwoorden: geestelijke verzorging, intramuraal, extramuraal, geestelijk verzorgers,

levensbeschouwingen, zorginstellingen, eenzaamheid, zingeving, deskundigen

Samenvatting: In deze scriptie wordt aandacht besteed aan de huidige trend van extramurale zorg, zingeving in de huidige tijd en de behoefte aan extramurale geestelijke verzorging. Een breed inzetbare geestelijke verzorger biedt ouderen de mogelijkheid over hun zingeving te spreken.

Annotatie: Scriptie. - Onderzoeksverslag voor Master: leraar Godsdienst-Levensbeschouwing eerstegraads, 'afstudeerdifferentiatie pastoraat' . - Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing

---

Samen naar de kerk in het verpleeghuis : eredienst /

Wal, Peterjan van der

2009

Taal: Nederlands

Trefwoorden: kerken, verpleeghuizen, zorginstellingen, religie, religieuze beleving

Samenvatting: In heel wat zorginstellingen worden kerkdiensten gehouden. Bewoners van een verpleeghuis én kerkgangers van buitenaf beleven hier veel aan. Alle redenen om deze 'vindplaatsen van geloof' serieus te nemen en er beleid op te maken.

Signalement Zorg voor Eenzaamheid /

Reijmerink, Wendy

Den Haag, ZonMw, 2011

Taal: Nederlands

Trefwoorden: eenzaamheid, kennisontwikkeling, onderzoek

Samenvatting: Doel van het signalement is voeding te geven aan nieuwe kennisontwikkeling op het gebied van eenzaamheid. Als eerste stap beveelt ZonMw aan een programmeringsstudie uit te voeren om de onderzoeksprioriteiten scherp te krijgen in het licht van de kennisbehoeften uit beleid en praktijk.

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

Significance of spirituality in the lives of older adults with and without serious mental illnesses / Fow, Dori S.

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: ouderen, psychische stoornissen, geestelijke gezondheidszorg, spiritualiteit, zorgkwaliteit

Samenvatting: As the number of older adults increases, helping professionals are searching for more effective means of treatment and therapy. This study compares the significance of spirituality for those with and those without serious mental illnesses. While no statistically significant differences were found between the two groups, the study did underline the importance of various aspects of spirituality in the lives of the subjects. Understanding the importance of spirituality in each client's life is one possible avenue for a standard of care to produce better mental health outcomes, and illuminates the need for further research in this area of interest.

Spiritual dimensions of dying in pluralist societies / Grant, Liz; Murray, Scot A.; Sheikh, Aziz

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: overlijden, spiritualiteit, culturele diversiteit

Samenvatting: In all cultures, sacred stories, proverbs, and rituals around death exist to help people prepare to die. Death and dying were keystones of the grand narrative of religion. But religions, in Western cultures, are disappearing, and grand narratives have been replaced by worldviews driven by individual success that are not so much death denying as blind to death. In this article, authors reflect on the spiritual needs of the dying and on how these needs can best be understood and met in pluralist societies. An assumption underpinning this approach is that the core aspects of spirituality are common to all people, although the external manifestations of spirituality and spiritual need are many and varied.

Spiritualiteit en spirituele zorg in de gezondheidszorg / Jochemsen, Henk

2008

Taal: Nederlands

Trefwoorden: spiritualiteit, spirituele zorg, verpleegkunde, gezondheidszorg

Samenvatting: In de internationale verpleegkundige literatuur wordt regelmatig gepubliceerd over spiritualiteit en spirituele noden van patiënten en de rol van verpleegkundigen daarbij. Bredere beleidsmatige aandacht voor spiritualiteit is er in Nederland nog nauwelijks.

Spirituality and faith in dementia / Jolley, David; Benbow, Susan Mary; Grizzell, Moni; ... [et al.]

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: dementerenden, religie, spiritualiteit, geheugenpoli's, geestelijke gezondheidszorg

Samenvatting: This study used a standardized instrument, the Royal Free Interview for Religious and Spiritual Beliefs, to investigate the spirituality of a population of people with dementia who scored 12 or more on the Mini Mental State Examination and their carers, who were attending a West Midlands Memory Clinic.

Spirituele zorg : verbindende schakel in de palliatieve zorg /

Bunnik, Agora ethiek en spirituele zorg, 2010

Taal: Nederlands

Trefwoorden: spirituele zorg, palliatieve zorg, visiedocumenten

Samenvatting: Visiedocument met de uitgangspunten en kerndoelen voor een toekomstig beleid t.a.v. spirituele zorg in de palliatieve fase. Het document toont ook dat spirituele zorg alleen kans van slagen heeft indien alle disciplines ook op dit terrein de handen ineen slaan en hun bijdrage leveren.

Spirituele zorg : verbindende schakel in de palliatieve zorg : nieuwsbrief /

Bunnik, Agora ethiek en spirituele zorg, 2011

Taal: Nederlands

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

Trefwoorden: spirituele zorg, palliatieve zorg, visies

Samenvatting: Resultaten van een bijeenkomst waarin het draagvlak van het visiestuk is breed getoetst in een invitational conference in oktober 2010. In dat document staan de uitgangspunten en kerndoelen voor een toekomstig beleid t.a.v. spirituele zorg in de palliatieve fase. Daaraan namen vertegenwoordigers deel van relevante beroepsverenigingen, vrijwilligers- en patiëntenorganisaties en palliatieve zorg koepels.

Spreek op tijd over uw levenseinde : handreiking om met de dokter te praten over grenzen, wensen en verwachtingen rond uw levenseinde /

Utrecht, KNMG, 2012

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ouderen, huisartsen, levenseinde, gesprekken

Samenvatting: Praten over doodgaan is zowel voor patiënten als dokters vaak een moeilijk onderwerp. Maar het is wel belangrijk, ondanks alle verdriet, angst en zorgen. Deze brochure laat zien waarom het belangrijk is om

met de arts te praten over het laatste stuk van het leven. Ook als men vertrouwt op familie, geloof of genezing. Deze brochure geeft praktische tips en vragen om het gesprek te voeren.

Startnotitie geestelijke zorg Şefkat / Keijzer, Mario de; Özkanli, Deniz

Boxtel, Zorghuis Şefkat, 2010

Taal: Nederlands

Trefwoorden: allochtone ouderen, moslims, geestelijke verzorging, cultuur

Samenvatting: Naarmate de ouderenbevolking toeneemt, neemt de zorgvraag van ouderen ook toe. De eerste moslimgeneratie die als gastarbeider naar Nederland is gekomen speelt nu een belangrijke rol in de vergrijzing. Bij de geestelijke verzorging wordt ook rekening gehouden met de culturele achtergrond van de ouderen. Bij het verzorgen van oudere moslims is het belangrijk dat de behandelingen en zorg gebaseerd zijn op hun culturele achtergrond. Wanneer geen rekening wordt gehouden met de culturele en religieuze identiteit van de zorgvrager, zal de geestelijke zorg ook niet succesvol zijn.

Stel je voor: een beter leven voor ouderen /

, LOC Zeggenschap in zorg, 2012

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ouderenzorg, autonomie, zorgkwaliteit, zeggenschap

Samenvatting: Zorg waarbij (het leven van) de mens centraal staat. LOC (in haar visie) en Perspectief (al sinds de oprichting 12,5 jaar geleden) zetten zich hier in Nederland voor in. In Australië is men wellicht al verder met projecten als 'The People at Centre Stage' en met name 'Better Practice Project'. Hierin wordt gezocht naar een innovatief model waarin ouderen meer keuzes en controle krijgen over de zorg die zij ontvangen, met behoud van autonomie en eigenheid. Ofwel het 'hervormen van de ouderenzorg'.

Strong beliefs and coping in old age : a case-based comparison of atheism and religious faith /

Wilkinson, Peter J.; Coleman, Peter G.

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: ouderen, religie, levensbeschouwingen, coping, levensloop, levensvragen, onderzoek

Samenvatting: Although a variety of research projects have been conducted on the benefits of religious coping in older adults, no direct comparison between atheism and religious faith has been published. The study reported in this paper tackled this issue by interviewing two matched groups of people aged over 60 years living in southern England, one of 11 informants with strong atheistic beliefs, and the other of eight informants with strong religious beliefs. It is postulated that the strength of people's beliefs and how those beliefs are used might have more influence on the efficacy of coping than the specific nature of the beliefs.

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

Succesvol ouder worden /

2007

Taal: Nederlands

Trefwoorden: spiritualiteit, ouderen, zingeving, doelstellingen

Samenvatting: Spiritualiteit is afgeleid van het Latijnse woord voor geest: 'spiritus'. Hier wordt het gebruikt in een bredere betekenis: alles wat de mens in verbinding kan stellen met het diepere wezen. En dat diepere wezen kan zowel in het eigen zelf gelegen zijn als daarbuiten. In de laatste geval kan het een religie of geloofsovertuiging zijn, maar het gaat er om dat iets de mens 'begeestert' en innerlijke kracht geeft en zo doel en zin geeft. Onder spiritualiteit vallen hier begrippen als: doelen stellen, leren van verliezen, teleurstellingen en tegenslagen, dankbaarheid, genieten van kleine dingen.

The evaluation of spiritual care in a dementia care setting /

2009

Taal: Engels

Trefwoorden: dementiezorg, spiritualiteit, geestelijke verzorging, evaluaties

Samenvatting: Spiritual care has become an integral part of the care package offered to older people who move to residential care. However, spirituality is a word that can mean everything or nothing and as such becomes difficult to define. Assessment of 'spiritual care' becomes a real challenge, because it raises important questions. These are as follows: the nature of spiritual care; how it is offered; and who takes responsibility for it. This is especially true in dementia care homes where residents cannot normally take part in evaluation. This paper offers a model of evaluation of spiritual care by using reflection, relationship and restoration, and through observing the virtues described in the Biblical concept of 'fruit of the spirit'.

The impact of life review on depression in older adults : a randomized controlled trial /

Pot, Anne Margriet; Bohlmeijer, Ernst T.; Onrust, Simone; ... [et al.]

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: ouderen, depressies, zingeving, herinneringen, levensverhalen, preventie, interventies

Samenvatting: An indicated preventive life-review course was developed, called 'Looking for Meaning', based on the assumption that reminiscence styles influence coping with depressive symptoms. This study describes the impact of this course in a pragmatic randomized controlled trial.

The predicament of time near the end of life : time perspective trajectories of life satisfaction among the old-old /

Palgi, Yuval; Shmotkin, Dov

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: hoogbejaarden, toekomst, levensloop, kwaliteit van leven

Samenvatting: The present study investigated time perspective in old-old age as embodied in trajectories of life satisfaction ratings that individuals attribute to their past, present, and anticipated future. It is hypothesized that these trajectories represent diverse strategies of coping with old age.

The spirit of palliative practice : a qualitative inquiry into the spiritual journey of palliative care physicians /

Penderell, Adrienne; Brazil, Kevin

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: palliatieve zorg, spiritualiteit, arts-patiëntrelatie

Samenvatting: Much is known about the important role of spirituality in the delivery of multidimensional care for patients at the end of life. Establishing a strong physician-patient relationship in a palliative context requires physicians to have the self-awareness essential to establishing shared meaning and relationships with their patients. However, little is known about this phenomenon and therefore, this study seeks a greater understanding of physician spirituality and how caring for the terminally ill influences this inner aspect.

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

The spiritual distress assessment tool : an instrument to assess spiritual distress in hospitalised elderly persons / Monod, Stefanie M.; Rochat, Etienne; Büla, Christophe J.; ... [et al.]

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: spiritualiteit, ouderen, zorgvraag, spirituele zorg, meetinstrumenten

Samenvatting: Although spirituality is usually considered a positive resource for coping with illness, spiritual distress may have a negative influence on health outcomes. Tools are needed to identify spiritual distress in clinical practice and subsequently address identified needs. This study describes the first steps in the development of a clinically acceptable instrument to assess spiritual distress in hospitalized elderly patients. Four dimensions of spirituality (Meaning, Transcendence, Values, and Psychosocial Identity) and their corresponding needs were defined. A formalised assessment procedure to both identify and subsequently score unmet spiritual needs and spiritual distress was developed. Face validity and acceptability in clinical practice were confirmed by chaplains involved in the focus groups.

Thuiskomen / Bussemaker, Bernard; Löwenhardt, Tess

Hilversum, Nachtzon Media, 2011

Taal: Nederlands

Trefwoorden: films, levensvragen, verzorgingshuizen, verhuizing, ouderen, verzorgenden, activiteitenbegeleiders, films, algemeen

Samenvatting: De nieuwe film Thuiskomen gaat over vriendschap in een verzorgingshuis. Bekijk de trailer hieronder.

Thuiszorg in transitie : een onderzoek naar de gevolgen van het recente overheidsbeleid voor centrale zorgwaarders in de thuiszorg / Elteren, A. van; Kunneman, H.P.; Rozing, M.

Utrecht, Universiteit voor Humanistiek, 2006

Taal: Nederlands

Trefwoorden: thuiszorg, beleidsontwikkeling, trends, normen en waarden, ethiek, beroepskrachten, beleving, onderzoek

Samenvatting: Vooral onder invloed van een reeks ingrijpende overheidsmaatregelen hebben de afgelopen vijf jaar in de thuiszorg grote veranderingen plaatsgevonden. Dit onderzoek komt voort uit zorgen over de gevolgen van die veranderingen zoals die leven bij bestuurders van thuiszorginstellingen, de professionals in de thuiszorg en in de publieke opinie.

Towards nursing competencies in spiritual care / Leeuwen, Renatus Ronaldus van

[S.l.], [s.n.], 2008

ISBN: 9789077113653

Taal: Engels

Trefwoorden: spiritualiteit, gezondheidszorg, verpleegkundigen, beroepscompetenties, onderzoek, proefschriften

Samenvatting: Proefschrift over de rol van spiritualiteit in de gezondheidszorg en de effecten van scholing van verpleegkundigen op hun competentie voor het verlenen van spirituele zorg. Ingegaan wordt op de samenhang tussen spiritualiteit en gezondheid en ziek-zijn; verpleegkundige competenties voor het verlenen van spirituele zorg en de wijze waarop verpleegkundigen in de praktijk aandacht hebben voor spiritualiteit; het meten van competenties voor het verlenen van spirituele zorg; de effecten van scholing op de competenties van studenten verpleegkunde voor het verlenen van spirituele zorg en factoren die dat leerproces beïnvloeden.

Annotatie: Proefschr. Rijksuniversiteit Groningen. - Met lit.opg. - Met samenvatting in het Nederlands

---

Training the workforce in spiritual healthcare / Raffay, Julian

2010

Taal: Engels

Trefwoorden: gezondheidszorg, spirituele zorg, personeel, trainingen

Samenvatting: A systems approach to training staff in spiritual healthcare is advocated and six essential

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

principles are suggested. Their underpinning theology is described and a relational approach to service users is advocated. Thirteen practical suggestions are subsequently offered and an outline of the training package is presented. This article is largely practical in its content and offers an approach that will hopefully be of benefit to anyone undertaking a similar project.

Trends in het gebruik van geestelijke gezondheidszorg door ouderen in de periode 1990-2004 /

Veerbeek, M.A.; Pijl, Y.J.; Driessen, G.A.M.; ... [et al.]

2009

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ouderen, geestelijke gezondheidszorg, zorgconsumptie, kosten, historisch, trends

Samenvatting: Het aantal ouderen in Nederland neemt toe en daarmee het aantal oudere gebruikers van de geestelijke gezondheidszorg (GGz). Om toekomstig beleid te kunnen bepalen, is het belangrijk te weten hoe het GGz-gebruik zich in het verleden heeft ontwikkeld. Deze studie brengt veranderingen in het GGz-gebruik van ouderen in de periode 1990-2004 in beeld.

Uitvoeringstoets geestelijke verzorging / Hopman, A.M.

Diemen, CvZ, 2006

Taal: Nederlands

Trefwoorden: geestelijke verzorging, religie, spiritualiteit, intramurale zorg, financiering, AWBZ

Samenvatting: Het bieden van geestelijke verzorging maakt onderdeel uit van de intramurale zorg binnen een instelling. Wanneer een verzekerde de zorg in de vorm van een full package van een instelling ontvangt in de thuissituatie, zal dat met name gevolgen hebben voor de begeleiding bij religie en spiritualiteit.

Uitwerking geestelijke verzorging in Plan van Aanpak Palliatieve Zorg (2008-2010) / Wiegman - Van Meppelen Schepping, Esmé

[Den Haag], ChristenUnie, 2008

Taal: Nederlands

Trefwoorden: geestelijke verzorging, palliatieve zorg, zingeving

Samenvatting: De ChristenUnie wil de zorg voor terminale patiënten verbeteren en verbreden om zo goed als mogelijk hun lijden te verlichten. Palliatieve zorg beoogt verbetering van de kwaliteit van leven in de terminale levensfase. Niet alleen door bestrijding van pijn en de symptomen van ziekte, maar ook door aandacht en zorg voor de spirituele en zingevingvragen rond lijden en sterven. Daarom vindt de ChristenUnie dat geestelijke verzorging een onmisbaar onderdeel is van palliatieve zorg.

Vertrouwde bronnen en nieuwe vragen : dementie en zingeving / Haar, Bert de

2007

Taal: Nederlands

Trefwoorden: dementerenden, geestelijk verzorgers, zingeving, mantelzorgers

Samenvatting: Dementie knaagt aan de grondslagen van het bestaan. Hoe kunnen we mensen helpen het hoofd te bieden aan wanhoop en vertwijfeling? Wat kunnen we doen om hen te ondersteunen in hun afbrokkelende identiteit? Bert de Haar laat zien hoe geestelijk verzorgers in de psychogeriatric aan zingeving werken. En welke mogelijkheden hier liggen voor mantelzorgers.

Vragen van de leden Ferrier en Mosterd (beiden CDA) aan de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. /

, Tweede Kamer der Staten Generaal, 2007

ISBN: 0921-7398

Taal: Nederlands

Trefwoorden: geestelijke verzorging, zorginstellingen, financiering, kamervragen, beleid

Samenvatting: Vragen van de leden Ferrier en Mosterd (beiden CDA) aan de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport over geestelijke verzorging in instellingen. (Ingezonden 23 november

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

2006). Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden.

Annotatie: Kamerstuk: 2060703570

Walking the narrow bridge : religion, spirituality and end-of-life decision-making / Friedman, Dayle A. 2010

Taal: Engels

Trefwoorden: levensbeëindigend medisch handelen, levensverlenging, besluitvorming, religie, spiritualiteit

Samenvatting: Eight serious medical professionals stood by my father's hospital bed discussing "the case": a 79-year-old man suffering from a mysterious infection, diabetes, coronary artery disease, dementia and injuries sustained in an in-home fall. Not once did any of these professionals address my Dad. Not once did they ask my brother or me about Dad's wishes, values or dreams. It did not seem to occur to anyone on this medical team that here was a person - someone with goals and priorities - who could guide decisions about the myriad life-extending treatments they were deploying.

Zichtbare levensverhalen : onderzoeksverslag / Zeldenrijk, Marije

[S.l.], [s.n.], 2009

Taal: Nederlands

Trefwoorden: zorginstellingen, levensverhalen, zingeving

Samenvatting: Verslag van een onderzoek naar mogelijkheden van het levensboek als middel om aandacht te geven aan het levensverhaal van een bewoner. Wat is de plaats van het levensboek binnen het totale zorgsysteem? Wat moet er organisatorisch ondernomen worden om te kunnen werken met het levensboek? Hoe kan er voldoende ruimte worden gecreëerd en zorgvuldigheid worden geboden aan pijnlijke ervaringen binnen het levensverhaal?

Zin in vrijwilligerswerk : vrijwilligers ondersteunen bij het omgaan met levensvragen / Lier, W. van Utrecht, Vilans, 2010

Taal: Nederlands

Trefwoorden: vrijwilligerswerk, ondersteuning, levensvragen

Samenvatting: Ondersteuning van vrijwilligers bij levensvragen is belangrijk. Daarom schreef het Expertisenetwerk een folder waarmee zij organisaties hierop attendeert. Organisaties kunnen gratis een of meerdere folders opvragen om deze te verspreiden binnen de organisatie.

Zingeving en spiritualiteit in de ouderenzorg / Dijke, Jolanda van

[S.l.], [s.n.], 2008

Taal: Nederlands

Trefwoorden: ouderenzorg, zorgbehoefte, zingeving, levensvragen, spiritualiteit, scripties

Samenvatting: Ouderen in verzorgings- en verpleeghuizen worstelen vaak met ingrijpende zingevingsvragen. Vanuit zorginstellingen is hier helaas weinig aandacht voor. Zorgverleners missen een antenne om zingevinggerelateerde vragen te herkennen en hier adequaat op in te spelen. Ook zijn zij nauwelijks bekend met de steun die veel ouderen putten uit spiritualiteit en religie. De vraag die Van Dijke in haar scriptie probeert te beantwoorden is welke betekenis zingeving en spiritualiteit hebben in het leven van zorgbehoeftige ouderen, en hoe beide een plek kunnen krijgen binnen de zorg.

Zingeving en zorg / Kessel, B. van

[S.l.], [s.n.], 2012

Taal: Nederlands

Trefwoorden: zingeving, zorg, zorgverleners, thuiszorg, intake, bewustwording, onderzoek, scripties

Samenvatting: De onderzoeksvraag in deze scriptie luidde: Hoe kan bewustwording ontwikkeld worden bij professionele zorgverleners en vrijwilligers ten aanzien van levensvragen en zingeving bij zorgcliënten en welke instrumenten kunnen daarvoor aangereikt worden? De vraag wordt opgesplitst in drie volgende subvragen:

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

1) Of en op welke wijze kan er in de intakeprocedure, door middel van vragenlijsten aandacht zijn voor zingeving. 2) Zijn zorgverleners in de thuiszorg gebaat bij een screeningsinstrument waarmee zij de betrokkenheid van hun cliënten op specifieke zingevingvragen kunnen signaleren. 3) Op welke wijze kunnen zorgverleners in staat worden gesteld zingevingproblemen bij cliënten te signaleren?

Annotatie: Scriptie Universiteit Utrecht Faculteit Geesteswetenschappen; Master theologie en geestelijke verzorging

---

Zingeving: Aan gedacht? In gesprek met zorgvragers in de thuiszorg en verzorgingstehuizen / Kansen, Thirza; Spoel, Marjan van der

[S.l.], [s.n.], 2007

Taal: Nederlands

Trefwoorden: zorgverleners, zingeving, religie, thuiszorg, verzorgingshuizen, onderzoek

Samenvatting: Dit afstudeeronderzoek inventariseert de behoefte en ervaring van zorgvragers met betrekking tot zingeving. De rol van de verpleegkundige vormt hierbij een leidraad. Het blijkt dat aandacht, een gesprek en de betrokkenheid van naasten ervaren worden als vorm van zingeving. In het onderzoek worden aanbevelingen gedaan aan managers en zorgverleners, en worden suggesties aangedragen voor scholing en vervolgonderzoek,

Annotatie: Afstudeeronderzoek aan de Christelijke Hogeschool Ede in opdracht van Stichting Geloofsovertuiging en Levensbeschouwing

---

Zorg aan het levenseinde bij bewoners met dementie in antroposofische en reguliere verpleeghuizen. Een pilot studie / Gijsberts, M.J.H..E.; Steen, J.T. van der; Muller, M.T.; ... [et al.]

2008

Taal: Nederlands

Trefwoorden: dementerenden, verpleeghuizen, overlijden, geestelijke verzorging, spiritualiteit, psychosociale hulpverlening, antroposofisch

Samenvatting: Jaarlijks overlijden er in Nederland meer dan 20.000 mensen met dementie in het verpleeghuis en dit aantal stijgt nog steeds. Het is belangrijk dat verpleeghuizen goede levenseindezorg leveren voor deze patiënten, wat inhoudt lichamelijke, psychosociale en spirituele zorg. Alhoewel verpleeghuisartsen en ziekenverzorgenden worden opgeleid volgens dezelfde opleidingseisen, heeft de signatuur van een verpleeghuis mogelijk invloed op accenten in de geboden zorg aan het levenseinde. Auteurs vergeleken het levenseinde van bewoners met dementie in twee reguliere en twee antroposofische verpleeghuizen in een retrospectieve studie met de "End-of-Life in Dementia scales (EOLD)".

Zorg in de laatste jaren : gezondheid en hulpgebruik in verzorgings- en verpleeghuizen 2000-2008 / Klerk, Mirjam de

Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), 2011

ISBN: 9789037705867

Taal: Nederlands

Trefwoorden: gezondheid, zorg, zorgzwaarte, ouderen, zorgkwaliteit, zorgconsumptie, leefsituatie, gebruiksonderzoek, verzorgingshuizen, verpleeghuizen

Samenvatting: Deze publicatie biedt inzicht in de gezondheid en het zorggebruik van oudere instellingsbewoners in de periode 2000-2008. Is de gezondheid - en dus de zorgzwaarte - van de bewoners toegenomen nu ouderen steeds langer thuis blijven wonen? Hoe tevreden zijn de bewoners over de zorg die zij ontvangen?

De bevindingen zijn gebaseerd op antwoorden van de bewoners zelf of, indien zij niet geïnterviewd konden worden, hun vertegenwoordigers.

Zorgvuldige zorg rond het levenseinde : een handreiking voor verpleegkundigen, verpleeghuisartsen en verzorgenden /

Utrecht, AVVV, 2006

Taal: Nederlands

Digitale bronnen levensvragen

Alfabetisch gesorteerd op titel

Trefwoorden: verpleeghuiszorg, overlijden, palliatieve zorg, terminale zorg, besluitvorming, helpenden, verzorgenden, EVV'ers, verpleegkundigen, artsen

Samenvatting: Een handreiking die een fundament legt voor de communicatie met patiënten en hun naasten over de zorg rond het levenseinde. Het bevat een begripsomschrijving over de zorg rondom het einde van het leven van bewoners in verpleeg- en verzorgingshuizen. Daarnaast bevat de handreiking tips en aandachtspunten over het zorgproces in de laatste fase, bijvoorbeeld rond communicatie met de oudere en diens naasten. Ook de zorgvuldigheidseisen bij euthanasie, hulp bij zelfdoding en levensbeëindiging zonder verzoek zijn erin opgenomen. Als bijlage is een stappenplan opgenomen als hulpmiddel bij beslissingen over kunstmatige toediening van vocht en/of voedsel, afzien of staken van behandeling, pijn- en symptoombestrijding en palliatieve sedatie.
